

Pripreme, ispiti, domaće zadaće, ispitivanje, plan i program, stručna usavršavanja, izostanci, sjednice, imenici, popravni ispiti, matura, mobiteli pod klupom, roditeljski sastanci, Facebook, pravilnici...nije lako biti nastavnik! Nastavnik je svaki dan baš kao na pozornici – učenici su mu publika, ponekad više, a ponekad manje sklona pozitivnoj reakciji.

Pitanje kako biti dobar nastavnik sigurno je vrlo dobro poznato svakome tko je ikad imao priliku stati pred učenike i pokušati im prenijeti svoja znanja. Biti ili ne biti strog, popustljiv ili zabavan, pitanje je sad! Pred vama se nalazi priručnik koji bi vam trebao pomoći s nekima od ovih pitanja.

Provest ćemo vas kroz različite teme: što je važno u odnosu učenika i nastavnika, što su točno generacijske razlike i kako se s njima nositi, kako dobro organizirati nastavni sat i motivirati ne samo učenike, već i sebe samog, te ono što je učenicima ponekad najvažnije – što je bitno imati na umu u procesu ocjenjivanja učenika.

Ovaj je priručnik kompilacija znanja i informacija koje su vam dobro poznate, ali se ponekad izgube u jurnjavi s jednog sata na drugi i u žurbi oko obrađivanja opširnoga gradiva.

Nadamo se da će vam priručnik biti vrlo konkretan i sažet izvor ideja te da će vam donijeti novu energiju i motivaciju za ono što radite najbolje – nesebično prenosite svoje znanje i vještine iz generacije u generaciju.

Maja Mandekić

British Council

Što je zaista važno u odnosu nastavnika i učenika

POGLAVLJE 1.

Uvod

Suvremeni nastavnik i suvremena škola sve su manje davatelji informacija. Učeniku je nastavnik ujedno i predstavnik društva, sudac, izvor znanja, pomagač u učenju, uzor, istražitelj, čuvar, vođa grupe, zamjenski roditelj, prijatelj, osoba od povjerenja itd. Ove i slične uloge pokazuju svu složenost i zahtjevnost ovoga poziva. Brojne društvene promjene kojima svjedočimo od nastavnika traže drugačiji odgovor i novu prilagodbu ponašanja u odnosu s učenikom. Profil nekadašnjeg nastavnika bio je jasniji i prilično jednostavniji. Nastavnikova je uloga prije svega bila prenošenje znanja, kontrola i procjena koliko su prenesenih informacija učenici usvojili te postavljanje jasnih granica u ponašanju učenika, kojim je upravljao nastavnik. Odnos se, dakle, temeljio na stručnosti i apsolutnoj nastavnikovoj kontroli. Takav model danas postaje sve manje učinkovit. Očito je da biti dobar nastavnik zahtijeva mnoge druge sposobnosti osim one prenošenja znanja. Nestala je nekadašnja jasnoća uloga i granica pa je potrebno tražiti nove odgovore na izazove koji su pred nama.

Zahtjevnost ove uloge podrazumijeva i drugačiji odnos nastavnika i učenika. Danas susrećemo nastavnike koji su s učenicima prijatelji na Facebooku, izlaze s njima na kave i slično, ali i nastavnike koji prema tradicionalnom modelu učenika susreću isključivo u učionici. Sve je to plod nesnalaženja i očekivanja koja proizlaze iz novih društvenih odnosa. Nastavnici često lutaju, metodom pokušaja i pogriješaka tražeći najučinkovitiji način odgovora na učenikove potrebe. Opomenuti ili prešutjeti, razgovarati ili ignorirati, pomagati ili 'odraditi svoje', ukazati na loše ili kazniti, svakodnevne su nedoumice nastavnika u radu s učenicima.

Zanimljivi su i znakoviti odgovori učenika na pitanje kakvi su im nastavnici najdraži i zašto. Bez poteškoća učenici kažu da su to nastavnici koji brinu o njima kao osoba-ma i pomažu im u postizanju školskog uspjeha, podučavaju zanimljive stvari i jasni su u predavanjima, ugodni su i prijateljski raspoloženi, pravedni su i ne pokazuju naklonost prema pojedinačnim učenicima, učenike ne ponižavaju, ne vrijeđaju ih kad pogriješe ili traže pomoć, ne viču i ne uznemiravaju se zbog njihovih malih propusta u ponašanju. Dodaju kako vole jasne nastavnike koji se ponašaju dosljedno i postavljaju jasna pravila ponašanja jer učenici tada osjećaju veću sigurnost i zaštićenost u školskom okruženju.

Cilj je ovog priloga ukazati na poželjne oblike ponašanja nastavnika koji će za posljednicu imati razvoj pozitivna ponašanja učenika. U daljnjem ćemo tekstu govoriti o

mogućim stilovima odgoja i njihovim prednostima i nedostacima, o karakteristikama koje je poželjno razvijati i njegovati kod nastavnika te o načinu na koji nastavnici svojim djelovanjem mogu oblikovati ponašanje učenika.

Stilovi odgoja

Ponašanje možemo tumačiti kao način djelovanja i reakcije nekog organizma na objekt ili osobu s kojom je u odnosu. Može biti svjesno ili nesvjesno, željeno ili neželjeno. Ista se definicija može primijeniti i na ponašanje nastavnika i učenika. U odgojnom djelovanju dobar nastavnik planira i na učenike želi svjesno utjecati prenošenjem informacija te vlastitim ponašanjem. Međutim, odnos je uvijek dinamičan, i uz poruke koje želimo prenijeti prenosimo i nenamjerne poruke. To znači da nastavnikov pristup i njegova osobnost dopiru do učenika i djeluju na njih. To nam svakako treba biti poticaj za razmišljanje o poruci koju odašiljemo učenicima svojim 'nesvjesnim govorom'.

Specifični stilovi ili pristupi odgoju već su mnogo puta ispričana priča. Ostaje nejasno zašto onda ne uspijevamo primijeniti ponašanja koja se već godinama pokazuju učinkovitima.

AUTORITARNI STIL

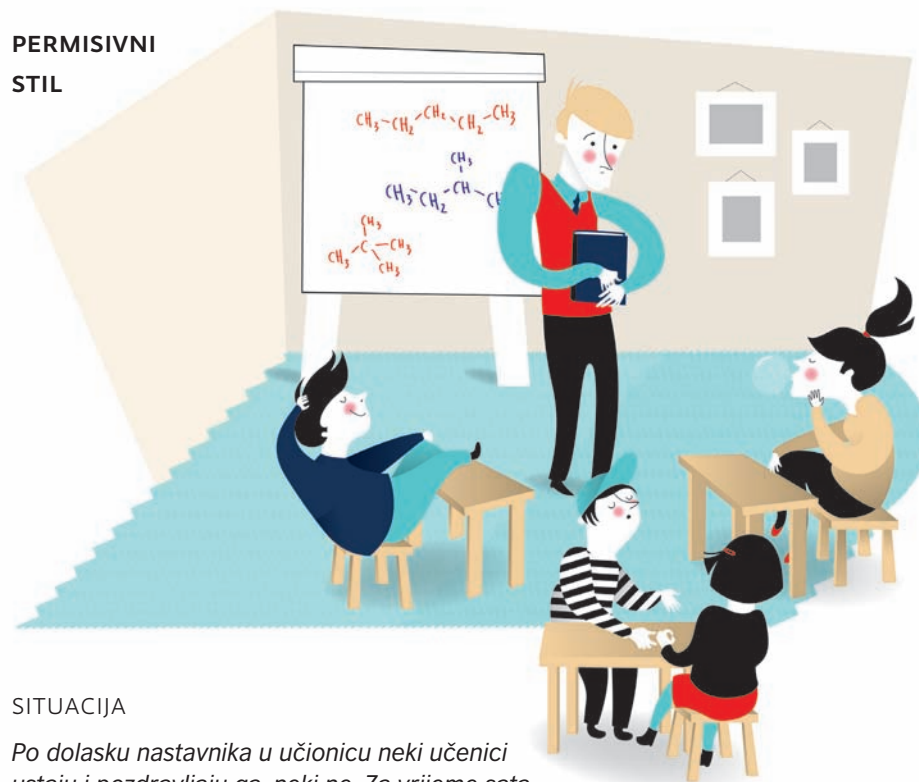

SITUACIJA

Učenici nastavnika u učionici čekaju stojeći. Ne sjedaju sve dok im on to ne kaže. Nastavnik ima glavnu riječ. Učenici uglavnom šute. Na okretanje učenika nastavnik reagira kaznom. Učenik pokušava objasniti što je htio, ali mu to ne biva dopušteno. Nakon ispredavane lekcije nema pitanja. Nastavnik smatra kako je dovoljno da ga učenici pažljivo slušaju. Nastavnik ne komunicira s učenicima. Sve odluke donosi sam nastavnik.

Istraživanja su pokazala da ovaj stil nije motivirajući ni za rad i učenje ni za međusobne odnose u razredu. Učenici nemaju priliku razvijati komunikacijske vještine. Ako im gradivo nije jasno, neće se usuditi zatražiti pojašnjenje. Učenici takve nastavnike uglavnom ne vole jer kažu da su prestrogi i često neobjektivni te da rade samo iz vlastite koristi, a ne iz ljubavi prema poslu ili učenicima.

PERMISIVNI STIL

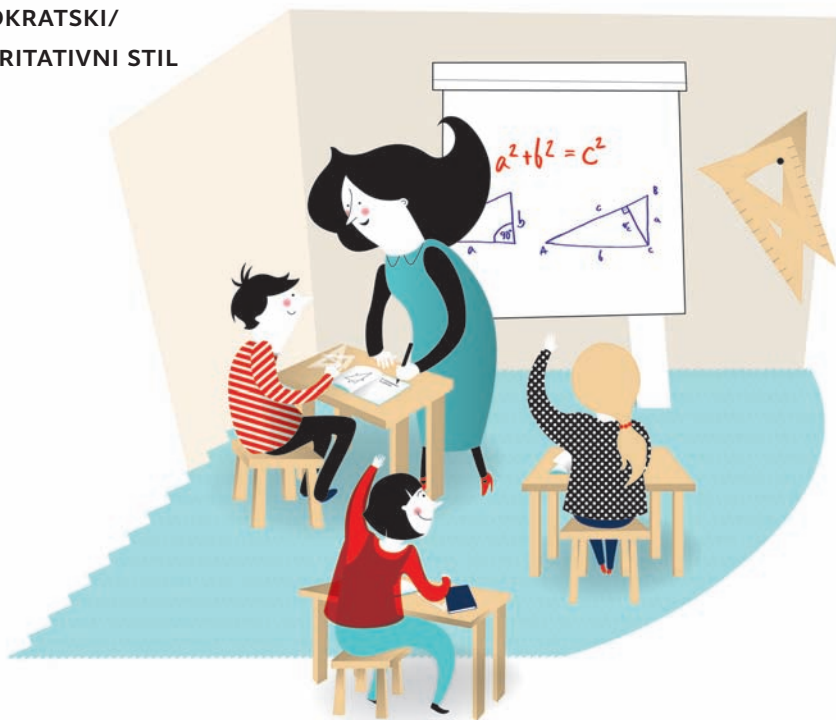
SITUACIJA

Po dolasku nastavnika u učionicu neki učenici ustaju i pozdravljaju ga, neki ne. Za vrijeme sata vlada potpuni nered. Neki učenici jedu, neki pričaju, a samo pojedinci slušaju nastavnika.

Nastavnik ne reagira na neprihvatljivo ponašanje. Ako ga uoči, ignorira ga i dalje radi svoj posao. Učenici se često ispričavaju, a nastavnik isprike uvijek prihvaća jer se učenicima ne želi zamjeriti ili ih povrijediti: želi im biti prijatelj.

Ovakav pristup učenicima ne omogućava razvoj socijalnih vještina i samokontrole. Njihove su potrebe na prvome mjestu i ne znaju odgoditi njihovo zadovoljavanje. Naučeni da im je sve dopušteno, ne znaju za granice u ponašanju ni što je društveno prihvatljivo. Ako se pred njih postavi kakav zahtjev, slabo su motivirani i teško postižu uspjeh. Naviknuti su bez napora postizati cilj.

DEMOKRATSKI/ AUTORITATIVNI STIL

SITUACIJA

Po dolasku nastavnika učenici ustaju i pozdravljaju ga s osmijehom. Nastavnik ih pita kako se osjećaju, učenici odgovaraju. Sat započinje neformalnim uvodom. Nastavnik zajedno s učenicima dogovara pravila rada i ponašanja. Nastavnik ima kontrolu, ali s učenicima često razgovara i objašnjava im razloge nekih odluka. Često ih pita za mišljenje. Sat je u obliku interakcije nastavnika i učenika koje se potiče na samostalnost i razmišljanje.

Učenici vole ovakve nastavnike. Oni im nude jasnoću i sigurnost. Takvi nastavnici ne nameću vlastito mišljenje nego znaju slušati učenike. Učenici vjeruju u pravednost njihovih postupaka jer im oni često objašnjavaju razloge koji stoje iza nekih odluka. Učenici osjećaju kako ih takvi nastavnici razumiju i prihvaćaju. Imaju povjerenja u njih i često im se povjeravaju. Ovaj stil je najprikladniji i najučinkovitiji u viziji suvremene škole.

PRILOG: TEST PROVJERE VLASTITOGA STILA

Koji je vaš stil upravljanja razredom?

Odgovorite na sljedećih 12 pitanja i saznajte više o vlastitome stilu upravljanja razredom. Koraci su jednostavni:

- Svaku tvrdnju pažljivo pročitajte.
- Svoj odgovor oblikovan na osnovu niže navedene ljestvice napišite na list papira.
- Na svaki iskaz odgovorite na temelju stvarne ili zamišljene situacije u učionici.
- Zatim slijedite upute za bodovanje u nastavku. Ne može biti jednostavnije!

- 1 = uopće se ne slažem
- 2 = ne slažem se
- 3 = neutralno
- 4 = slažem se
- 5 = apsolutno se slažem

1. Ako učenik ometa sat, bez raspravljanja biva kažnjen.
2. U učionici mora biti tiho kako bi učenici mogli učiti.
3. Brinem o tome što i kako moji učenici uče.
4. Ne želim koriti učenike jer bi ih to moglo povrijediti.
5. Uvijek pokušavam objasniti razloge svojih pravila i odluka.
6. Neću prihvatiti ispriku od učenika koji je zakasnio.
7. Emocionalno blagostanje mojih učenika važnije je od kontrole nad učionicom.
8. Moji učenici znaju da moje predavanje mogu prekinuti ako imaju relevantno pitanje.
9. Ako učenik traži prolaz, uvijek mu ispunim želju.

ZA BODOVANJE TESTA:

Zbrojite svoje odgovore na izjave **1, 2 i 6**. To je vaš rezultat za autoritarni stil.

Zbrojite svoje odgovore na izjave **3, 5 i 8**. To je vaš rezultat za autoritativni/demokratski stil.

Zbrojite svoje odgovore na izjave **4, 7 i 9**. To je vaš rezultat za permisivni stil.

Najviši rezultat vaš je stil upravljanja razredom. Rezultat za svaki stil upravljanja može biti u rasponu od 3 do 15. Visok rezultat ukazuje na snažnu sklonost tom određenom stilu.

Moguće je da će sa stjecanjem iskustva u nastavi doći do promjene u stilu odgoja pa vam stil koji ste preferirali više neće odgovarati. Tijekom vremena vaš stil može postati raznolik i ciljan. Moguće je koristiti različite stilove ovisno o specifičnim situacijama. Uspješan nastavnik je onaj koji može procijeniti situaciju a zatim primijeniti odgovarajući stil. Na kraju podsjećamo kako je namjera ove vježbe informirati vas i potaknuti na znatizelju o stilovima upravljanja učionicom te potencijalne izmjene.

Poželjne osobine i ponašanje nastavnika i njihov utjecaj na ponašanje učenika

Mnogobrojna istraživanja u području odgoja te iskustvo rada u školi upućuju na to kako postoje obrasci ponašanja nastavnika koji podižu kvalitetu odnosa nastavnik – učenik. Kvalitetan odnos s učenicima imat će nastavnik koji zahtijeva poštovanje dogovorenih pravila, pozitivan je u odnosu s učenicima, emocionalno je stabilan i zna kvalitetno komunicirati.

Dominantne crte ličnosti (otvorenost, srdačnost, iskrenost, emocionalna stabilnost, pozitivnost) te uobičajeno ponašanje nastavnika u razredu utječu na motivaciju učenika. Ako učenici vole nastavnika, cijene njegovo mišljenje i smatraju da je iskren u onome što govori te da učenicima zaista želi dobro, bit će motiviraniji za pozitivno ponašanje i učenje. Na taj način nastavnik usmjerava ponašanje učenika.

DOSLJEDNOST

Oblikovanje ponašanja započinje u ranome djetinjstvu. Malo djeteta ne zna granice dopuštenoga i otkriva ih. Istražuje okolinu ponajviše preko reakcija roditelja. Tako

roditelji svojim dopuštjenjima i zabranama postavljaju prve smjernice ponašanja svoje djece. Kako bi djeca znala što je dobro a što ne, neophodna je jasnoća granica ponašanja. Ta se jasnoća postiže dosljednošću. Ova slika iz ranoga djetinjstva preslikava se i na kasniji odnos nastavnika i učenika. Kako bi kod učenika stvorio osjećaj sigurnosti i s njima uspostavio stabilan odnos, nastavnik mora biti dosljedan. Učenici moraju znati što nastavnik od njih očekuje i što će se dogoditi ako se to ne ostvari. Zato je vrlo važno odnos temeljiti na jasnoći i dosljednosti.

Prve školske sate treba posvetiti upoznavanju učenika s predmetom te osobito s nastavnikovim načinom rada i njegovim očekivanjima. Iako su neka ponašanja na satu (npr. žvakanje, šminkanje, kašnjenje i sl.) poznata kao neprimjerena, dobro je s učenicima dogovoriti osnovna pravila ponašanja. Pravila ponašanja mogu biti vezana i uz međusobno ponašanje učenika (npr. ne prekidati druge dok govore, ne ismijavati ih i sl.) i uz odnos s nastavnikom (npr. nastavnik u učionicu ulazi posljednji i iz nje izlazi prvi). Kada pravila budu usuglašena, potrebno je pratiti njihovo poštivanje. Tome osobitu pažnju treba posvetiti na početku i na pravilima treba inzistirati kako bi zaista zaživjela. Negativna je poruka ako dogovorimo neko pravilo a onda previdimo ili namjerno ignoriramo njegovo kršenje. Zato je vrlo važno dogovoriti pravila koja je moguće provesti, kao i posljedice u slučaju njihova kršenja. Treba imati na umu da pravila prestaju vrijediti ako ih nismo u stanju održavati aktualnima kroz čitavu godinu. Stoga je dobro najprije objasniti zašto su pravila potrebna, zatim s učenicima dogovoriti koja se pravila žele primijeniti, istražiti jesu li ih svi razumjeli i složili se s izborom, dogovoriti posljedice kršenja pravila te provjeravati njihovu primjenu.

Dogovaranjem pravila s učenicima želi se izgraditi pozitivan stil ponašanja, a ne, kao što je čest slučaj u školi, napraviti popis ponašanja koja podliježu kazni.

POZITIVNOST

Pozitivan pristup nije izolirani čin, nego sustavan način reagiranja i ponašanja u različitim situacijama. Nastavnik koji zna primijetiti pozitivne promjene, pohvaliti učenike i ohrabriti ih doprinosi stvaranju ugodne klime koja potiče učenje i razvoj učenika kao osobe.

Dobro je da nastavnik kod učenika uvijek nastoji pronaći nešto pozitivno i to istaknuti. U tu je svrhu poželjno koristiti pohvalu. Pohvala ne bi trebala biti izražavanje našega mišljenja o učeniku, već priznavanje nekog učenikova napora ili postignuća. Na primjer: 'Bilo mi je zadovoljstvo čitati tvoj rad. Primjeri koje si naveo su primjereni.' Ovakva je pohvala konkretna i odnosi se na ponašanje, odnosno na rad i napor učenika, a ne na njegove osobine. Dobra je pohvala osobna (imenom prozvati učenika kojeg želimo pohvaliti, poput: 'Luka, hvala što pomažeš Marti i Josipu.'). neposredna

i spontana (uvijek u odnosu na konkretnu situaciju ili ponašanje), opisna i konkretna (svi učenici točno znaju kada i zašto se ponašaju na prikladan način).

Ocjene iz zalaganja također mogu biti jedan od načina iskazivanja pohvale. No pohvala ne mora uvijek biti izražena ocjenom. Ponekad će biti dovoljno onoga tko marljivo radi pogledati ili potapšati po ramenu. Primjećivanjem nečeg pozitivnog i priznavanjem učenikova napora pohvalom povećavamo učenikov osjećaj vlastite vrijednosti, potičemo pozitivno ponašanje i doprinosimo stvaranju pozitivnoga ozračja u razredu.

Nastavnici se trebaju truditi zadržati pozitivan stav i u neugodnim situacijama poput žalbe na drugog nastavnika ili na njih same, negativnih ocjena, rasprava itd. Kad se učeniku daje loša ocjena treba ostaviti prostora i nade za popravak. U slučaju konflikata nikad ne treba koristiti negativne izraze koji će povrijediti osobu, nego komentirati ponašanje i potaknuti na razmišljanje kako bi u dijalogu pronašli razloge zašto nešto nije dobro.

EMOCIONALNA STABILNOST

Učenici mogu prepoznati emocije koje njihovi nastavnici doživljavaju. Nerijetko se može čuti komentar poput: 'Ma danas je neraspoložen, loše je spavao' i slično kao razlog loše ocjene ili rasprave s nastavnikom. Iako to ne mora biti istina, činjenica je da učenici znaju prepoznati emocionalno stanje nastavnika. Emocije doživljavamo svakodnevno i normalno je da one ne mogu uvijek biti pozitivne, pa ni kod nastavnika. Ipak, smirenost, čvrstoća i sigurnost neka su od obilježja emocionalno zdrave i stabilne osobe koje će i u situacijama doživljavanja negativnih emocija dominirati. Ni eksplozije bijesa ni izljevi ljubavi ne pridonose stabilnosti odnosa između nastavnika i učenika, kao ni doživljavanju nastavnika kao stabilne osobe. Zato potencijalne poteškoće, nepoštivanje pravila i slične probleme treba rješavati neposredno nakon njihova primjećivanja i tako ne dopustiti da se problemi akumuliraju. Nesuočavanje s problemom otežava kasnije suočavanje s njime te onemogućuje njegovo rješavanje i pozitivan ishod. Dizanje tona i prekidanje redovitih aktivnosti zbog nekog problema ukazuje na nemogućnost upravljanja razredom i situacijom. U slučajevima kada učenik ometa izvođenje redovitih aktivnosti poželjno je to pokušati riješiti na diskretan način kako ostali ne bi trpjeli. Praksa poput petominutne pismene provjere ili sličnih strategija kao posljedica ometanja sata nekolicine učenika potpuno je neprihvatljiva jer time pokazujemo da situaciju nismo u stanju riješiti sami, nego se koristimo učenicima. U takvim situacijama nastavnik treba tražiti uzrok određenoga ponašanja, shvatiti skrivenu poruku ponašanja i ne reagirati pod utjecajem jakih emocija. (Na primjer: Učenik priča za vrijeme sata. Što je tome razlog? Prebrzo izlažemo i ne može nas pratiti ili mu je dosadno jer to već zna?)

Dobro je imati na umu kako u konfliktnim situacijama cilj nije pobijediti učenika, već učeniku pomoći u razumijevanju problematične situacije i popravljanju ponašanja.

UČINKOVITA KOMUNIKACIJA

Roditelji koji su zainteresirani za cjelovit razvoj svoje djece s njima komuniciraju i podržavaju ih. Takvim odnosom doprinose društvenoj kompetentnosti i psihološkoj uravnoteženosti vlastite djece. Slične učinke ima i odnos nastavnik — učenik. Naravno, u takvom odnosu mora biti jasno da postoji interes za dijete i dijalog s njime. Od nekadašnje uloge nastavnika koja je podrazumijevala komunikaciju jedino u smislu izlaganja gradiva, komunikaciju danas smatramo neophodnim instrumentom odgoja preko upoznavanja i razumijevanja učenika. Iskrenost u odnosu i povjerenje moguće je steći jedino komunikacijom. I jedno i drugo doprinosi stvaranju pozitivnoga ozračja koje utječe i na sposobnost učenja i na odrastanje učenika kao osobe. Komunicirati znači slati, podijeliti s drugima, pretvoriti nešto vlastito u nešto zajedničko. Znati komunicirati znači biti sposoban proizvesti i razumjeti poruke preko kojih ulazimo u interakciju s drugima. Komunikacijom se vrši razmjena dobara među ljudima. Preko nje zadovoljavamo svoje tjelesne (kontakt), društvene (interakcija, druženje) i psihološke (usporedba, savjetovanje) potrebe. Ako komunikacija ne postoji, odnosno nije učinkovita, razvija se osjećaj frustracije, nezadovoljstva i nesigurnosti. Bitno je imati na umu da u svakoj poruci dajemo informacije o sebi samima i o predmetu komunikacije te tražimo nešto od slušatelja i govorimo nešto o njemu. Osnovno pravilo kojega bismo se trebali pridržavati jest da govorimo u svoje ime (a ne općenito) i da dajemo razlog zašto nešto doživljavamo (povod). Npr. 'Žao mi je kad me prekidate dok govorim jer to doživljam kao da vam ono o čemu pričam nije bitno.' Nastavnici trebaju redovito koristiti tzv. *ja*-poruke. Takve poruke učenicima daju priliku da razmisle o tome što je dobro a što loše u određenoj situaciji, za razliku od tzv. *ti*-poruka koje izravno napadaju osobu.

PRIMJER:

JA poruka: *Ugodno mi je i zadovoljna sam kada na satu aktivno sudjelujete postavljajući pitanja, kao danas, jer mi time dajete do znanja da razmišljate o iznesenim informacijama.*

TI poruka: *Zaista niste sposobni ništa dobro napraviti.*

Ako je riječ o nepoželjnom ili problematičnom ponašanju, cjelovite ja poruke daju tri informacije:

Takvo ponašanje predstavlja problem za nastavnika	<i>Kad pričaš za vrijeme nastave</i>
Što nastavnik osjeća u odnosu na taj problem	<i>to me smeta i ljuti</i>
Zašto je takvo ponašanje problem	<i>jer time ometaš druge i mene u radu.</i>

Osim toga vrlo je važna i sposobnost formuliranja povratne informacije jer ona primatelju nudi priliku da se ispravi, popravi se i spozna što je u njegovu ponašanju i djelovanju bilo dobro. Ona obogaćuje međusobnu interakciju, sprječava nastanak komunikacijskih smetnji i sukoba te osobu potiče na promjenu. Shematski prikazano, za dobru povratnu informaciju bitno je:

Opisati ponašanje	Kad me prekidaš...
Izraziti vlastite osjećaje	osjećam...
Navesti njihove razloge	jer...
Formulirati realan zahtjev	željela bih...

PRIMJER:

Kad me prekidaš za vrijeme izlaganja to mi smeta jer time ometaš i mene i druge dok radimo i stoga bih željela da, ako nešto želiš reći, digneš ruku.

ili

Tvoj rad i prezentacija koju si imao/la čine me ponosnom/zadovoljnom jer ukazuju na trud koji si uložio/la u prikupljanje materijala i njegovu obradu. Kao prostor za napredak vidim način izlaganja: prebrzo si govorio/la.

Formuliranje jasnih poruka nije dovoljno. Najbitniji dio komunikacijskog procesa jest slušanje. To je stoga što slušanjem sugovorniku dajemo do znanja prihvaćamo li ga ili ne. Slušanje odnos karakterizira kao poštujući, pažljiv, ohrabrujući i vrijedan. Za slušanje je važno održavati vizualni kontakt, koristiti neverbalnu komunikaciju (koja

mora biti u skladu s verbalnim elementima, inače će komunikacija biti neuvjerljiva ili čak kontraproduktivna), obratiti pažnju na eksplicitne i implicitne dijelove poruke (u potpunosti razumjeti poruku sugovornika, koristiti parafraziranje ili tražiti pojašnjenje), sugovorniku posvetiti i vrijeme i pažnju. Nije uvijek bitno nešto reći, već pokazati razumijevanje onoga što nam netko (učenik) govori.

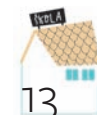
Učinkovita je komunikacija osnova dobrog i zdravog odnosa učenika i nastavnika. S druge strane, neučinkovita je komunikacija obilježje u komunikaciji nedosljednih nastavnika koji često koriste sudove i učenike etiketiraju kao nemotivirane, spore ili problematične, propovijedaju im i često pitaju zašto, koriste sarkazam i napadaju osobnost učenika, gube kontrolu i ljute se te pohvale kojima učenike vrednuju koriste da bi njima manipulirali.

Oblikovanje ponašanja učenika

Nastavnik svojim ponašanjem, stavom i porukama utječe na ponašanje učenika. Neki oblici ponašanja nastavnika u odgojnoj su se praksi pokazali osobito učinkovitima. Nastavnik koji se trudi uspostaviti odnos s učenicima kao osobama a ne predmetima procjenjivanja, koji se zanima za njihov život izvan dometa predmeta koji predaje, koji primjećuje osjećaje koje učenici doživljavaju i spreman je na njih odgovoriti, koji je topao u pristupu i učenike potiče da takvi budu jedni prema drugima, koji u svakome nastoji pronaći nešto dobro, koji zna kako se postaviti u teškim situacijama i koji se trudi zadobiti povjerenje učenika, ima dobre predispozicije da u svom odgojnom djelovanju pozitivno utječe na oblikovanje učeničkoga ponašanja.

PRISUTNOST I PRAĆENJE

Iz neformalnih razgovora, kao i nekih istraživanja, jasno proizlazi da učenici svoje nastavnike ne doživljavaju kao osobe kojima je stalo do učenika. Uglavnom procjenjuju kako posao nastavnika nije odabir iz ljubavi prema učenicima. Iako ovo ne mora biti pouzdan podatak, vjerujem da nudi osnovu za razmišljanje. Nije li pomalo apsurdno da se oni koji odaberu raditi s tom populacijom za nju najmanje zanimaju? S druge strane, ako im je stalo, zašto to učenici ne primjećuju? Iz iskustva osnovne škole lako nam se prisjetiti neke drage učiteljice ili nastavnika zbog kojih smo se trudili uvijek znati više i ne iznevjeriti ih. Slično je i sa srednjoškolskim iskustvom. Zalaganje učenika to je veće što je uključenost nastavnika u njihov život veća. Takvi se nastavnici zanimaju za svoje učenike, podržavaju ih, paze na njihove potrebe. To ne znači učeniku postati prijatelj, već prema njemu kao osobi imati prijateljski stav.

Stoga bi bilo dobro što ranije naučiti imena učenika i koristiti ih u interakciji s njima; pozvati ih imenom na hodniku i pitati ih kako su; srdačno ih pozdraviti i posvetiti im malo svoga vremena nasamo; koristiti neformalne trenutke kako bi se o njima znalo nešto više: odakle su, s kim i kako žive, što ih zanima; organizirati izlete i studijska putovanja. Sve se to kasnije može iskoristiti u nastavi i postizanju obrazovnih ciljeva jer su se učenici koji cijene svoje nastavnike spremniji više zalagati u učenju predmeta koji nastavnik predaje. A cjelovito upoznavanje učenika moguće je samo u neformalnim trenucima, kada ni nastavnik ni učenik nisu opterećeni nastavom i strogim pravilima i obvezama koje ona nalaže. Učenik je tada spreman iskreno i otvoreno govoriti o sebi i ponašati se bez pritiska normi i 'onoga kako bi trebalo'. U takvome pozitivnom ozračju prisutnost nastavnika (na hodniku, na studijskim putovanjima, na izletima i sl.) preduvjet je za kvalitetniji bilo obrazovni bilo odgojni rad i uspjeh, ali isto tako i za sprječavanje negativnih učeničkih ponašanja.

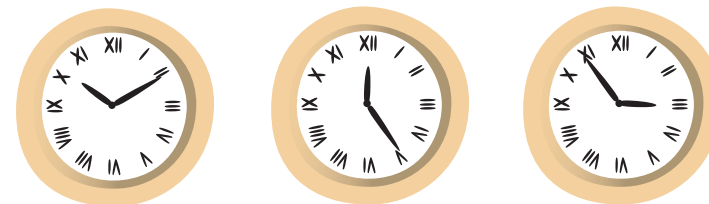
Dobro je i da nastavnik učenicima otkrije nešto o sebi pričajući im o svome životnom iskustvu, o svojim interesima i mišljenjima. U tome treba biti oprezan i znati pronaći pravu mjeru. Ako nastavnik to bude znao dobro napraviti, pomoći će učenicima da postanu otvoreniji i iskreniji u interakciji s njime, zadržavajući poštovanje prema autoritetu nastavnika. Kad učenici uvide da i nastavnici imaju život izvan škole, ali i da im je stalo do njih, od takvih će nastavnika biti spremniji zatražiti pomoć kad im bude potrebna.

Nastavnici koji se zanimaju za učenike uvijek znaju što se u školi događa jer ih zanima i ne dopuštaju da im situacije izmaknu iz ruku. Prate i reagiraju i na napredovanje i na nazadovanje učenika. Učenici ih stoga doživljavaju kao potporu, nekoga komu je do njih zaista stalo.

POTICANJE

U svakodnevnom poučavanju nastavnik izražava stavove, mišljenja, očekivanja i primjedbe o ponašanju učenika s ciljem poticanja istih na učenje i osobni rast. Učenici koje nastavnik smatra željnim znanja i to im prenosi komunikacijom potaknuti su da takvi zaista i postanu. S druge strane, ako nastavnik neke učenike procijeni kao nesposobne ili lijene, vjerojatno se oko njih neće ni potruditi kako bi promijenio tu sliku. To djeluje kao začarani krug. Učenici koji su vrijedni svjesni su vlastitih mogućnosti i trude se, nastavnici ih prepoznaju i potiču na daljnji rad te oni ostvaruju uspjeh, dok se učenici nesigurni u svoje sposobnosti ne trude, nastavnici ih ne smatraju vrijednima ni spremnima na trud te oni doživljavaju neuspjeh koji potvrđuje njihovo početno mišljenje da nisu sposobni.

SHEMA

Na početku školske godine nastavnik oblikuje očekivanja povezana s ponašanjem i uspjehom učenika.

Sukladno njima, nastavnik se prema različitim učenicima različito ponaša.

Preko ponašanja nastavnika učenici uviđaju što nastavnik od njih očekuje.

Ovaj uzajamni proces uvjetovat će uspjeh učenika i ostale rezultate:

1. učenici od kojih se puno očekuje postići će gotovo potpun ili potpun stupanj svojih sposobnosti;
2. učenici od kojih se malo očekuje neće postići koliko su mogli da se prema njima drugačije odnosilo i poučavalo ih.

Ako ponašanje nastavnika ostane nepromijenjeno cijelo vrijeme i ako se učenici tome ne budu aktivno odupirali i mijenjali, nastavnikov će odnos utjecati na njihovo mišljenje o sebi, njihovu motivaciju, ponašanje u razredu i odnos s nastavnikom.

Očekivati od učenika da mogu napredovati i postavljati im ciljeve djeluje motivacijski. Iz sata u sat nastavnici bi trebali pojašnjavati ciljeve. Pored toga što djeluje motivacijski, poznavanje ciljeva pomaže i učenicima i nastavnicima. Prvima pomaže u razumijevanju razloga zašto rade određene sadržaje, a drugima služi kao smjernica u predavanju i pomaže im u izdvajanju bitnoga. Osim toga, ispunjenje određenoga cilja djeluje na osjećaj samoučinkovitosti. Kada učenici nakon dostizanja nekoga cilja primaju pozitivne povratne informacije, snažno su motivirani za daljnje djelovanje. Stoga bi nastavnici ovom dijelu planiranja nastave morali posvetiti više pažnje i s učenicima podijeliti izabrane ciljeve.

Očekivanja se izražavaju prikladnim ponašanjem a mogu biti:

- Smatrati i komunikacijom prenositi da svi mogu uspjeti – očekivanja trebaju biti optimistična, puna povjerenja i pozitivna.
- Pokazati povjerenje u mogućnosti učenika dajući im zahtjevne zadatke – ponuditi mogućnost razmišljanja i stvaranja. Naravno, treba biti oprezan da zahtjevi ne nadilaze mogućnosti učenika jer bi to imalo suprotan učinak. Očekivanja nastavnika trebaju biti realistična i fleksibilna. Stav nastavnika treba biti želja za otkrivanjem, a ne dokazivanjem vlastitih uvjerenja.

- Učiniti učenike odgovornima i odlučnima u ostvarenju nekog cilja – nastavnik treba osigurati način i mogućnosti da učenik postane odgovorniji i aktivniji u vlastitom procesu učenja.
- Usmjeriti se na pozitivne strane učenja, ohrabrujući i ističući učinjeni pomak – shvaćati pogriješke kao nešto što je nemoguće izbjeći, nešto prirodno, ali i korisno u procesu učenja. Učenje je proces u kojem se polako i sustavno kreće prema cilju.
- Poticati pažnju i poštovanje – dobri odnosi u razredu olakšavaju i oplemenjuju zajednički rad. Kvaliteta učenja, kao i motivacija, mogu biti pod jakim utjecajem društvenih odnosa među učenicima. Upravo ti odnosi bilo koju formativnu aktivnost može učiniti učinkovitom ili neučinkovitom.

POVJERENJE

Zadobiti povjerenje i imati povjerenja dvije su važne zadaće svakog nastavnika. Prva je preduvjet pozitivna odnosa s učenicima, a time i mogućnosti utjecaja na ponašanje i oblikovanje učenika. Samo učenik koji ima povjerenja u nastavnika bit će spreman prihvatiti njegovo mišljenje i razmisliti o njegovim riječima ili preporukama. Ne samo to; bit će spreman dati više (povjeriti se, tražiti savjet i sl.) te tako doprinijeti iskrenijem i dubljem odnosu s nastavnikom. To je povjerenje u međuovisnosti s povjerenjem koje nastavnik ima ili nema u učenika. Svakodnevnim radom nastavnik svojim učenicima šalje i tu poruku: ima li ili ne povjerenja u njihove sposobnosti i njih kao osobe. Nastavnik koji u učenike ima povjerenja oko njih se više trudi, potiče ih i pomaže im. Učenici to pozitivno doživljavaju i zauzvrat daju više.

Utjecaj modela često je presudan u oblikovanju ponašanja. Vrlo je vjerojatno da će učenici poštovati druge ako zapaze da njih same poštuju odrasli koji su odgovorni za njihov život. Jednako je vjerojatno da će se brinuti za druge kad znaju da netko vodi računa o njima samima. Ako se odgovori na njihove emotivne potrebe, sami će uživati u tome da odgovore na potrebe drugih i neće misliti samo na sebe.

Prirodno čovjekovo ponašanje ponekad podrazumijeva nervozu, rastresenost, umor, poneku nepromišljenu riječ. Biti uistinu čovjek pred mladima znači biti ranjiv, a odraslima nije lako zauzeti položaj ranjivosti jer su već usvojili samozaštitni stav. Pored toga, približiti se mladima da bi se s njima ušlo u kontakt i razvilo spontanu i srdačnu komunikaciju može nauditi umijeću nastavnicičke kontrole. Iako se kontrola i povjerenje nužno međusobno ne isključuju, kontrola prvenstveno znači negativistički, lakši i kratkoročni odgojni pristup, dok povjerenje podrazumijeva otvorenost pozitivnom, stvaralačkom, a time zahtjevnijem i dugotrajnijem odabiru ponašanja i odnosa.

STVARANJE POZITIVNOGA OZRAČJA

odličan (5)

Velik je izazov od škole učiniti mjesto na kojemu osobe vole biti i živjeti. Pozitivno ozračje u školi i razredima je ideal, cilj kojemu bismo trebali težiti. Među razvojnim ciljevima škole taj bi cilj trebao zauzimati važno mjesto jer nijedna škola ne može tvrditi da ima savršeno ozračje: to je nešto na čemu treba stalno raditi. Pozitivna se klima ne postiže preko noći, iza nje stoji proces ciljanog nastojanja oko poboljšavanja i obogaćivanja kulture i uvjeta rada nastavnika i učenika.

Stvaranje pozitivnoga ozračja nije lak zadatak ako uzmemo u obzir da je škola dio sustava vođena brojnim pravilima, propisanim uvjetima, sustavom ocjenjivanja i sl. Unatoč tome, školski ambijent, odluke, kurikulum(i) i osobe koje u školi žive i rade ipak imaju mogućnost izbora i oblikovanja s ciljem stvaranja pozitivnoga ozračja. Škola u kojoj je prisutna klima potpore i toplog prihvaćanja škola je u kojoj učenici i nastavnici vole živjeti. U takvome kontekstu njeguju se ljudski odnosi (odnos nastavnik – učenik, učenik – učenik, nastavnik – nastavnik, itd.), osjećaj sigurnosti i prihvaćanja. Ali kako to postići?

Na početku školske godine nastavnik bi mogao reći: 'Za mene je od velike važnosti da se vi osjećate slobodno u izražavanju, da možete izreći i neuobičajene prijedloge, da možete i pogriješiti, a ne da se borite da bi vas drugi mogli ismijati. Doista, želim da se svatko u razredu tako osjeća. Što mislite da bismo trebali učiniti kako bismo to ostvarili?' Nastavnik koji ovako razmišlja zasigurno zna kako stvaranje dobre klime u razredu može pomoći u postizanju odgojno-obrazovnih ciljeva. Zato je poželjno zalagati se za stvaranje ambijenta u kojemu će se učenici ugodno osjećati. Nastavnik to čini stvarajući ugodan fizički ambijent u razredu: pazi na urednost i udobnost učionice koliko je moguće kako bi i estetski aspekt bio ugodan; potiče učenike na uređenje oglasnih ploča atraktivnim i dekorativnim materijalima i temama; koristi materijale koje su proizveli sami učenici kako bi u njima izazvao osjećaj ponosa bilo na sebe same, bilo na kolege iz odjela. Isto vrijedi i za školu. Uredan i topao ambijent, bogatstvo izvannastavnih aktivnosti te otvorenost i dobronamjernost ljudi koji u školama rade čine temelje pozitivnoga školskog ozračja. Sigurno je da na ovom posljednjem treba najviše raditi.

KAKO DO POZITIVNOGA PONAŠANJA UČENIKA?

Učenicima je jako bitno znati što je u razredu dopušteno, a što nije. Tek će u sigurnom i ugodnom okruženju biti u stanju uspješno učiti. Takvo se okruženje stvara jasnim komuniciranjem vlastitih očekivanja, odgovaranjem na ponašanje učenika na koherentan, predvidljiv i prigodan način, pomaganjem učenicima koji pokazuju zanimanje i trud te uzimanjem u obzir individualnih razlika među učenicima.

I situacije koje uključuju neprikladno ponašanje nastavnici trebaju pokušati riješiti na pozitivan način. Neprikladno ponašanje učenika nije samo ono kojim svoje kolege ili nastavnike ometaju u radu, nego i kada se ponašaju neodgovorno ili neprimjereno situaciji (npr. spavaju na satu, čitaju sadržaje iz drugog predmeta, šalju sms-ove i sl.). Nastavnik to ne treba ignorirati, ali ni burno reagirati ometajući ostale učenike koji rade. U takvim situacijama nastavnici mogu:

- Pogledati učenika: uspostaviti vizualni kontakt i izrazom lica pokazati da je ponašanje primijećeno i da ga se ne odobrava.
- Približiti se: doći do učenika. To je uglavnom dovoljno.
- Prozvati učenika koji se neprikladno ponaša. Reći mu, na primjer: 'Ivane, pomoz kolegama pronaći rješenje ovog zadatka.'
- Poimence pohvaliti učenike koji marljivo rade.

Treba imati na umu da je većina mišljenja o promjenama načina ponašanja djece u razredu usredotočena na suzbijanje negativnog ponašanja, a trebalo bi se usredotočiti na promicanje pozitivnog. Ovo prošireno mišljenje dijelom odražava prijeku potrebu da se preventivno djeluje na problematično ili agresivno ponašanje. Stoga bi bilo poželjno razmisliti o učenicima s pozitivnim ponašanjem i promovirati ih kao uzor. Možda izgleda paradoksalno, ali i iskustvo i teorija potvrđuju kako do pozitivne promjene učenikova ponašanja dolazimo preko nastavnikova djelovanja, pozitivnoga pristupa, svjedočenja i sl. Zato sigurno nije u redu žaliti se na 'sve lošije ponašanje učenika', nego bi ispravnije bilo nastojati oko vlastitog usavršavanja, profesionalnijeg pristupa i svih prethodno spomenutih karakteristika koje dokazano vode do pozitivnog ponašanja naših učenika.

Ivana Ilić

POGLAVLJE 2.

Odlike dobrog i uspješnog nastavnika

Odlike učinkovitog, uspješnog i kvalitetnog nastavnika

Svaki nastavnik¹ želi biti uspješan u nastavnom, školskom i odgojno-obrazovnom radu. Svaki to i nastoji biti. Međutim, nisu svi uspješni i učinkoviti onoliko koliko bi htjeli biti ili onoliko koliko to drugi od njih očekuju (učenici, roditelji², savjetnici, nadležno ministarstvo, građani).

Učinkovitost, uspješnost i kvaliteta rada nastavnika sagledava se iz različitih kutova. Tko je dobar nastavnik? Je li to stručnjak iz nastavnog predmeta, na primjer nastavnik povijesti koji izvrsno poznaje povijest ili nastavnik biologije koji je završio petogodišnji studij biologije i izvrsno poznaje obrazovne sadržaje biologije? Je li uspješan onaj nastavnik koji na kraju školske godine nema ni jednog učenika na produžnoj nastavi ni na popravnom ispitu? Ili onaj koji je odradio sve sate predviđene nastavnim planom i programom? Ili, možda, onaj koji nema potrebe susresti se sa savjetnikom nadležne agencije i kojega ne obilazi prosvjetni inspektor? Je li učinkovit nastavnik onaj koji se ne sukobljava s učenicima?

Kvaliteta odgoja i obrazovanja prvenstveno ovisi o znanju, sposobnostima i vještinama te stavovima nastavnika – da se svaki dan nose sa složenim problemima odrastanja i razvoja djece i mladih, da osmišljavaju učinkovite načine poučavanja, da vjeruju u uspjeh svakoga učenika te da su duboko svjesni svojih profesionalnih dužnosti i odgovornosti jer su obvezni svakodnevno donositi odluke.

Profesija učitelja i nastavnika pretpostavlja visoku kvalificiranost, razvijene različite kompetencije prije ulaska u razred, školu ili drugu odgojno-obrazovnu ustanovu, ali i visok stupanj profesionalne etike. Dovoljno je podsjetiti da su roditelji povjerali preko pola milijuna osnovnoškolske i srednjoškolske djece učiteljima i nastavnicima, stručnim suradnicima i ravnateljima svaki dan tijekom trideset pet tjedana u godini.

Ne živite u uvjerenju da ste sve naučili na visokoškolskoj ustanovi. Ne demoralizirajte se uvjerenjem da vas visokoškolska ustanova nije svemu poučila te da ste manje

¹ Imenice *nastavnik*, *učenik*, *ravnatelj*, *skrbnik* i druge u ovom se radu koriste za osobe muškog i ženskog spola.

² Imenica *roditelj* u ovom se radu koristi i za skrbnika.

sposobni i manje vrijedni od svojih kolega zato što ste početnik ili zato što nemate radnoga iskustva.

Stekli ste formalnu kvalifikaciju za obavljanje poslova nastavnika, položili stručni ispit i postali mjerodavni (stekli ste licencu) raditi u osnovnim i srednjim školama te učeničkim domovima. Zaposlenjem u školi ušli ste u nove odgojno-obrazovne situacije u kojima pokazujete svoju učinkovitost i kvalitete dobrog nastavnika. Svakodnevnim odgojno-obrazovnom praksom, daljnjim učenjem, razmjenom dobre prakse s drugim kolegama, svakodnevnom suradnjom, stručnim usavršavanjem i samoobrazovanjem postajete sve bolji i bolji.

Kako biti dobar nastavnik?

Dobar nastavnik potroši više vremena na planiranje nastavnoga i odgojno-obrazovnoga rada i predviđanje situacija, nego na samu realizaciju nastavnoga sata.

Isplanirajte što očekujete od učenika u jednom školskom razdoblju. Ciljeve definirajte prema očekivanim postignućima učenika (odgojno-obrazovnim ishodima). Svoj plan ne radite samostalno, nego s kolegama u školi, a posebice s kolegama istog odgojno-obrazovnog područja.

Očekivana postignuća učenika ili odgojno-obrazovni ishodi definirani su prema odgojno-obrazovnim ciklusima u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2010.). Razine stjecanja znanja, vještina, sposobnosti i stavova kod učenika nećete uspješno ostvariti ako odgojno-obrazovnu djelatnost planirate isključivo prema sadržajima u nastavnom planu i programu ili sadržajima u udžbeniku. Sadržajima treba prethoditi jasna razrada očekivanih postignuća učenika ili odgojno-obrazovnih ishoda koje učenik treba steći i razviti tijekom jednog odgojno-obrazovnog ciklusa i tijekom jedne školske godine.

Potrebno je znati:

- Što učenici trebaju usvojiti i razumjeti?
- Koje vještine i sposobnosti trebaju razviti?
- Što učenik treba znati i za što treba biti osposobljen da bi dobio ocjenu odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan? Kada će učenik dobiti ocjenu nedovoljan?

Uvijek imajte na umu da odgojno-obrazovni ishodi ne obvezuju samo jednog nastavnika, nego se odnose na sve nastavnike i cijeli kolektiv. Očekivana postignuća učenika su povezana i ne odnose se samo na jedan nastavni predmet.

ILUSTRACIJA JEDNOGA NASTAVNOGA DANA

Vi o određenoj nastavnoj temi, nema dvojbe, znate puno. Naumili ste postići maksimalno za jedan nastavni sat. Svoju planiranu aktivnost unijeli ste u školski dnevnik. Iza Vaše namjere stoje, samo ilustrativno, ovakva razmišljanja i događaji. Uzet ćemo situaciju i događanja jednoga nastavnoga dana nastavnika i učenika I. razreda srednje strukovne škole.

1. SAT:

Nastavnik povijesti isplanirao je i odredio svoj nastavni cilj razmišljajući na sljedeći način:

Prethodni tjedan počeli obrađivati Grčku u starom vijeku, učenici su upoznali kretsku i mikensku kulturu; prošli tjedan bavili smo se nastankom polisa, Atenom i Spartom, a danas ćemo prijeći na grčko-perzijske ratove. Primijenit ću metodu izlaganja i objašnjavanja. Na kraju sata ponovit ću nastavni sadržaj s učenicima postavljajući im najvažnija pitanja.

Učenici će za domaći rad odgovoriti na pitanja u radnoj bilježnici i naučiti određenu lekciju u udžbeniku.

1. SAT: Učenici

Veći je broj učenika od svega onoga što ste rekli i objasnili na satu te naznačili ključne pojmove na ploči ili slajdu, a učenici u bilježnicu, zapamtio vjerojatno trećinu, petinu ili desetinu.

Na istom ste satu Darka kaznili jedinicom jer je bacao papiriće po razredu i ometao druge učenike. Opet Darko!

Zvezdan je zakasnio pod isprikom da je zapravo zakasnio autobus, a ne on. Zvono je zazvonilo. Učenici su već na nogama. Niste završili misao niti su svi učenici pozorno čuli što im je domaća zadaća.

2. SAT:

Nastavnica hrvatskoga jezika kreirala je svoj nastavni program i svoju nastavnu jedinicu:

Na prošlom satu obradili smo glasovne figure (figure dikcije i zvučne figure), a danas ćemo obraditi figure konstrukcije (sintaktičke figure). Dakako, ponovit ćemo figure ponavljanja glasova i riječi.

Učenici će za domaći rad odgovoriti na pitanja u radnoj bilježnici i naučiti određenu lekciju u udžbeniku.

2. SAT: Učenici

Učenici pažljivo slušaju objašnjenja, bilježe definicije, pozornost im je veća na primjerima i izražajnom čitanju teksta koji je nastavnica izabrala.

Nastavnica je upozorila na lektiru – zbirku lirskih pjesama. Pažnja učenika se smanjuje. Zadovoljni su jer je sat prošao; zabilješke su u bilježnici. Razumije li itko sve moguće figure koje su ispisane u bilježnici? Ah! Lektira! Učenici ne govore naglas, ali su odluke u njihovim glavama: 'Prepisat ću to od Elvire, ona je štreberica'; 'Sve je na internetu, nema problema'...

3. SAT:

Nastavnica biologije ima pred sobom svoj izvedbeni plan i program:

Uspješno smo završili prvu cjelinu – Oslobađanje energije u organizmu – pa ćemo prijeći na temu Krv. Učenici trebaju znati krvne stanice, krvne pločice i krvne grupe te njihovu ulogu u organizmu. Ova je tema povezana s alergijama i presađivanjem organa pa je cilj upoznati učenike i s ovim sadržajima.

3. SAT: Učenici

Nastavnica ponavlja sadržaje koje su obrađivali prošli sat. Na postavljena pitanja javljaju se samo Ankica i Vjekoslav. Ostali učenici pokušavaju se prisjetiti gradiva, obaziru se tko će im došapnuti odgovor.

Nastavnica nastavlja s novom temom, pomno objašnjavajući obilježja krvi. Prije završetka sata nastavnica se odlučuje na ponavljanje. Proziva Domagoja, ne zna. Miroslav šapće. Nastavnica proziva Maju, Maja ne zna. Miroslav šapće. Nastavnica otvara dnevnik i Miroslavu daje jedinicu iz zalaganja jer je šaptao. Učenici protestiraju. Sat završava.

5. SAT:

Nastavnik tjelesne kulture ima pred sobom svoj izvedbeni plan i program:

Zagrijavanje trčanjem; podjela ekipa i igranje košarke: učenice na jedan koš, a učenici na drugi koš.

5. SAT: Učenici

Učenici su uznemireni i nedisciplinirani, povrijedio ih je odnos nastavnice biologije koja je Miroslavu dala jedinicu iz zalaganja jer je šaptao drugim učenicima.

Disciplina se pogoršava kad nastavnik šalje Lovru i Vida pedagoginji zbog pogrdnih riječi, vike i agresivnog ponašanja (bacanja školskih torbi).

Samo nekolicina učenica i učenika pokušala je ignorirati prepirke i međusobna nadvikivanja.

6. SAT:

Nastavnica engleskoga jezika ima pred sobom svoje pripreme nastavnoga sata:

Vrijeme je za kratak diktat, ali prije će ponavljati nepravilne glagole s učenicima.

6. SAT: Učenici

Nastavnica traži od učenika da pokažu domaću zadaću. Pola njih nije riješilo zadatke iz radne bilježnice.

Nastavnica ispituje nepravilne glagole prozivajući učenika po učenika. Svoje nezadovoljstvo neznanjem učenika izražava riječima da će ih danas poštediti jedinicu, ali to sljedeći put neće učiniti. Unosi pozitivne ocjene nekolicini učenika. Učenicima ne govori ocjene.

Pred kraj sata učenici pišu diktat. Zvono ih prekida, diktat nije završen. Nastavnica sakuplja diktate.

Nema dvojbe da su svi nastavnici isplanirali svoj nastavni sat i tjedan, mjesec i polugodište. Nema dvojbe da su svi nastavnici bili spremni za realizaciju nastavnoga sata i određene nastavne jedinice i da su svi postupili stručno, pedagoški domišljato, didaktički konstruktivno, metodički korektno.

Ipak, učinkovitost nastavnika nije na zavidnoj razini. Zašto? To možemo razmatrati s više gledišta. Učinkovitost nastavnika nije na visokom stupnju zato što većina učenika nije usvojila znanja predviđena nastavnikovom pripremom. S gledišta radnog ozračja, nedostatak discipline u razredu na nekim je nastavnim satima štetio učenicima i nastavnicima. S gledišta učenika, nastava je gotovo polovini učenika bila nezanimljiva, štoviše, dosađivali su se. Oni uvažavaju nastavnikov trud i znanje, ali ne pokazuju interes za ono što nastavnici poučavaju. Svoju ljutnju iskazuju nepravdom u ocjenjivanju, osudama, objedama, a pojedinci agresivnim ponašanjem. Učenici smatraju da su dali sve od sebe, ali su na satu zapamtili malo. Kod kuće će biti nesretni jer neće znati riješiti domaće zadaće. Na jednom satu učenici čak treći put 'markiraju' (može se kazati, gotovo redovito markiraju). Nastavnici više ni ne kriju očaj zbog nedostatka autoriteta u razredu.

Postavlja se pitanje – razmišljamo li dovoljno u kakvoj se situaciji nalaze učenici? Hoće li učenik poslijepodne misliti na sat povijesti, Atenu i Spartu ili na sutrašnji sat fizike? Prisjeća li se akceleracije, pozitivne i negativne, je li zabrinut što ne razumije temeljne pojmove? Što li će tek s formulama iz fizike? Iz matematike je dobio četiri nova zadatka, a još nije samostalno riješio prethodna četiri. Na stolu ga čeka zbirka lirskih pjesama – što s njom kad još uvijek ne razlikuje sonet od strofe.

Prošlo je već mjesec i pol od početka nastave. Neki nastavnici odgađaju unos ocjena nadajući se da će se stanje poboljšati. Neki su odlučni u davanju negativnih ocjena. Zabrinjavajuće je da se nižu izostanci nemalog broja učenika.

Imamo problem! Problem valja riješiti, a ne odgađati.

Dakako, nastavnik se s pravom pita zašto i kako može razmišljati o učeniku kada su i pred njega samoga stavljena višestрана očekivanja i zadane obveze. Obveza nastavnika je nastavni plan i program koji ne smije ostati neostvaren. Dnevnik je javni dokument u kojemu se evidentira svakodnevni učinak nastavnika. Savjetnici mogu biti dobronamjerni i razumni, ali njihov je posao nadzor. Inspekcija je svima za petama. U kolektivu su i drugi kolege, a savjesni nastavnik sebi ne želi stvoriti neugodnu situaciju kaskanja za ostalima u realizaciji nastavnog plana i programa. Tako se svatko zna naći između čekića i nakovnja. A tek ispiti državne mature?!

Posao nastavnika je složen, težak i zahtjevan. Da bi nastavnik bio učinkovit, uspješan i kvalitetan, važno je ostvariti dvije temeljne pretpostavke. Prva se odnosi na realno planiranje nastavne jedinice. Za nju je odgovoran sam nastavnik. Druga se odnosi na dogovaranje o pravilima i ozbiljenje pravila ponašanja učenika u školi, odnosno na stvaranje radnog školskog i nastavnog ozračja. Za ovu pretpostavku odgovoran je cijeli kolektiv zajedno sa stručnim suradnicima i ravnateljem.

Realno planiranje nastavne jedinice

Realno planiranje nastavne jedinice podrazumijeva vaše znanje i osviještenost da sve što ste isplanirali kao nastavnu jedinicu kod učenika ne ide u zapamćivanje (procesuiranje iz kratkoročnog u dugoročno pamćenje), nego ostaje na razini prisjećanja. S razinom prisjećanja, bez više ponavljanja ili bez daljnje obrade, učenik će zamuckivati prilikom odgovaranja, pokušavat će pogoditi odgovor, okretat će se prema drugim učenicima i očekivati došaptavanje. Učenik ne može sve zapamtiti. U učenikovo dugoročno pamćenje može se pohraniti puno manje od onoga što je rečeno na jednom nastavnom satu. Da bi učenik razumio (razumijevanje je intelektualna sposobnost koju učenik neprestano razvija), nedopustivo je preopteretiti ga obiljem različitih i nepovezanih sadržaja.

Preporučujemo da s kolegama analizirate nastavni dan iz naše ilustracije te prebrojite kolika su sveukupna očekivanja nastavnika glede učeničkih postignuća. Pozabavite se izračunom ukupnoga broja informacijskih cjelina koje učenik treba usvojiti, razumjeti i primijeniti u samostalnom radu. Vjerujemo da će se brojni nastavnici iznenaditi uvidom da je toga dana pred učenike stavljeno prosječno pet informacijskih cjelina u svakom nastavnom predmetu, a ograničenje radne memorije sedamnaestogodišnjaka je sedam informacijskih cjelina.

Puno informacija – imena, likova, činjenica – ne stvara pravu radnu memoriju koja će rezultirati smislenim učenjem. Puno informacija rezultira frustracijom učenika. Uza sav trud, nastavnik nije u mogućnosti za opsežan svijet riječi i definicija domišljato aktivirati asocijacije, sličnosti i suprotnosti kako bi aktivirao učenikovo semantičko (kratkotrajno) pamćenje, jer je školski i udžbenički svijet riječi nadišao prirodno ograničenje učenikove 'radne' memorije (Jensen, E. 2005:123-139). Osvrtom na nastavni dan učenika I. razreda srednje strukovne škole i pripreme nastavnika za pojedine nastavne jedinice, nastavnici će moći uvidjeti zašto i kako se povećavaju frustracije učenika, a s učeničkim frustracijama i razočaranjima dolaze i frustracije i razočaranja nastavnika.

Nitko ne voli osjećati se nesposobnim i neuspjelim, ni učenik ni nastavnik.

Očekivati da će učenik naučiti kod kuće ono što nije uspio naučiti u školi, samo produbljuje učenikov neuspjeh i nepostizanje osobnoga cilja. Učenikov cilj nije neuspjeh. Ne zaboravite – svaki učenik želi biti uspješan!

Domaće zadaće služe za učvršćivanje znanja i ne mogu odnositi jednako puno vremena kao u školi. Opterećenje učenika je poželjno; nastavnik ne bi ispunjavao svoju profesionalnu obvezu kada se ne bi opterećivao (sa značenjem zahtjeva za naporom učenika). Negativan učinak, međutim, nastaje kada su opterećenja veća od učenikovih mogućnosti i sposobnosti. Ona se, pak, nerijetko događaju zbog nedovoljne suradnje nastavnika i izbjegavanja zajedničkog kurikulumskog planiranja opterećenja učenika.

Iako je nastavni plan i program propisan, on nije nepromjenjiv. Upravo je nastavnik onaj koji će predmetni kurikulum prilagoditi učenicima na način da učenici dožive učenje kao osobni napor, ali s potvrdom uspjeha. Nastavni program prilagodite tako da učenici postižu očekivana postignuća pretežito u školi. Učenikovo postignuće nije popravljavanje školskog uspjeha ili ispravljanje negativnih ocjena na kraju polugodišta ili školske godine. Učenici sebe trebaju vidjeti uspješnima na početku školske godine! Njihova motivacija i volja za učenjem razvit će se kada sami nauče postavljati dugoročnije ciljeve glede uspjeha u školi.

Učenicima ne nedostaje intelektualnih sposobnosti da usvoje očekivane i zadane obrazovne sadržaje. Učenicima nedostaje pouka o tome kako učiti, kako organizirati vrijeme, kako organizirati aktivnosti, kako steći radne navike, kako se osamostaliti, kako doći do cilja.

Svaki učenik treba i može doći do cilja, s više ili manje uspjeha.

Valja imati na umu da činjenično pamćenje nije beskorisno. Dapače! Definicije i značenja pojmova su važni, kao što je i memoriranje kao intelektualna sposobnost izuzetno važna. Učenici trebaju pamti različite obavijesti i činjenice, trebaju razvijati jezični i pojmovni vokabular, trebaju zapamtiti niz događanja. Ako su, međutim, definicije, pojmovi i činjenice ostali na razini čiste reprodukcije, učeniku su teški za učenje i odvojeni su od povezivanja s drugim učenjima. Udaljeni su od shvaćanja. Učenici će početi cijeniti činjenično (semantičko) pamćenje kada kod njih potaknete i druge vrste pamćenja. Primjerice, proceduralno pamćenje. Ono je povezano s učeničkim iskustvom i kontekstualno je određeno. Ima neograničene mogućnosti jer se temelji na praktičnom učenju. Time je doživljajno te za svakog učenika motivirajuće. Svako učenje koje je emocionalno obojeno utječe na pamćenje,

osnažuje ga, stvara smislene poveznice onoga što se uči. Unesite razvoj emocionalne inteligencije u svoje poučavanje (Chabot, D. i Chabot, M. 2009.).

S pristupom doživljajne, iskustvene nastave, učenici neće samo cijeniti nastavnikov trud nego će osjećati nastavnikovu posvećenost učenicima. Posvećenost učenicima jedinstvena je vrlina prosvjetnog djelatnika. Učenici će je najbolje osjetiti ako ne nastavite s novim gradivom dok niste uvjereni da je svaki učenik dosegao određeni stupanj razumijevanja koliki mu je potreban da razumije ono što će se od njega očekivati daljnjim učenjem. Posvećenost odgojno-obrazovnom i nastavnom radu povezana je s kreativnošću nastavnika.

Učinite korak više – osmislite svoju vlastitu lekciju jer Vi najbolje poznajete svoje učenike, njihovo znanje i predznanje, ranije stečena i nestečena iskustva, sposobnosti i mogućnosti.

Na početku školske godine jasno kažite učenicima što ćete vrednovati i ocjenjivati. Jasna očekivanja i zahtjeve izložite razrednicima, stručnim suradnicima i roditeljima. Sve to učinite na početku školske godine. Umjesto usmenoga, primijenite pisani način. Izradite svoj letak osnovnih obavijesti ili skupni s drugim nastavnicima istog odgojno-obrazovnog područja. Jasnoća ciljeva, očekivanih postignuća te transparentnost rada na visokoj su cijeni u odgojno-obrazovnom radu. Gradite svoj osobni profesionalni identitet (Turnbull, J. 2007.).

Ako niste najuspješniji tijekom redovite nastave, svoj ćete nastavni rad bitno poboljšati uvođenjem dopunske i dodatne nastave.

Mogućnosti dopunske i dodatne nastave

U nekim se školama uvriježila vrlo neobična praksa, a to je povjeravanje dopunske i dodatne nastave samo nekim nastavnicima. Posve pogrešna praksa! Dopunska nastava jedan je od najpozitivnijih oblika školskog rada koju svaki nastavnik treba prakticirati – primjerice, kada učenik nije izradio domaći rad, kada je neopravdano izostao s nastavnog sata, kada ima lošije predznanje od ostalih učenika. Dopunska nastava učeniku u početku neće biti ugodna. Ostali učenici slobodni su nakon nastave, a on ostaje izvršiti obvezu koju nije napravio kod kuće. Kad kod roditelja osvijestite važnost dopunske nastave, dobit ćete nevjerovatnu podršku. Dopunska nastava je,

među inim, lijek za problem markiranja i sve učestalijeg izostajanja učenika iz škole. Primjena dopunske nastave izvrsno je odgojno sredstvo za poučavanje učenika o tome kako treba učiti. Dopunska nastava jedno je od obilježja kulture škole. Ovo obilježje unose nastavnici. Što je dopunska nastava učestalija praksa u školi, to više raste ugled, autoritet i društveni značaj nastavnika. Naravno – i društveno značenje škole!

Prednosti dopunske nastave su beskrajne. To je oblik nastave koji ne treba trajati cijeli sat, a može se održavati za jednog ili deset učenika. Prakticira se prema potrebi, ali bez odgađanja. Na početku školske godine valja upoznati učenike i roditelje s vrijednostima dopunske nastave, čemu i kome služi, što se njome postiže i koliki odgojni efekt ima. Dopunska nastava omogućuje individualiziran pristup, ali i timski rad. Nastavnik koji želi unaprijediti učenikova postignuća, poučiti učenika odgovornom radu i razvijanju kulture intelektualnog rada i učenja, neće prezati od primjene dopunske nastave. Takav nastavnik neće tražiti izlike u prostornim, organizacijskim, kolektivnim i drugim ograničenjima.

Dodatna je nastava, nema dvojbe, izvrstan oblik za pospješivanje učeničkog rada, stvaralaštva i razvoja. Loša odgojno-obrazovna praksa u nekom je trenutku povijesti hrvatskoga školstva prenamijenila dodatnu nastavu samo za odlične učenike, i to one posebno motivirane za bolja odgojno-obrazovna postignuća. Pogrešno! Uključenost vrlo dobrih učenika u dodatnu nastavu bila bi visokokvalitetni pomak u odgojno-obrazovnom radu škola.

Rijetki su učenici koji u učenju kod kuće imaju direktnu pomoć svojih ukućana. A rijetki su i oni koji mogu podupirati učenika privatnim instrukcijama. Iako su privatne instrukcije sredstvo ulaganja u razvoj vlastitog djeteta, prakticiranje privatnih instrukcija istovremeno je jedan od znakova da se u školi ne radi najbolje (Jokić, B., Rister Dedić, Z., 2007.).

Uvođenjem jasnih zahtjeva na početku školske godine i njihovom dosljednom i strpljivom primjenom, učenici i roditelji vrednovat će nastavnika kao konstruktivnog, poticajnog i senzibilnog. Sam nastavnik će tijekom određenog vremena unositi ravnotežu između svog uloga i rezultata (uspjeha!) učenika.

Kako raditi s učenicima različitih sposobnosti?

Pedagoški koncept usmjerenosti odgojno-obrazovnog rada na učenika nije novi zahtjev. Kod nas je uveden kao središnja postavka s promjenama koje proizlaze iz kompetencijskog pristupa odgoju i obrazovanju.

Organizacija odgojno-obrazovnog rada usmjerenog na učenika pretpostavlja poznavanje svakog učenika u razredu radi dobivanja slike o razrednom odjelu kao zajednici – jesu li u odjel uključena djeca s poteškoćama u razvoju i kakvim poteškoćama, ima li učenika s jezičnim poteškoćama, odnosno je li skupina učenika homogena ili heterogena. Ako je homogena, lakše ju je voditi i upravljati njome. Ako je heterogena, nastavnik će primjenjivati više nastavnih strategija.

Razlike između učenika identificiraju se prema osjetljivosti pa će relativno iskusniji nastavnici uočiti učenike s određenim neurozama (one koji grizu nokte, one koji pažljivo gledaju, ali im nedostaje pozornosti i usredotočenosti na tijek nastavnoga sata, hiperaktivne učenike). Ovi učenici trebaju više stanki, više ponavljanja i rad u manjim sekvencama.

Razlike između učenika su i socijalne naravi – siromašni, neuhranjeni, oni koji nemaju uvjete učenja kod kuće, učenici nezaposlenih roditelja i samohranih roditelja, učenici iz razorenih obitelji, učenici koji dugo putuju do škole, itd. Vrijednosni stavovi svih učenika su važni, razvoj empatije i međusobnog pomaganja ne smije izostati u nastavnome i školskome radu.

Svaku školu posebno brinu učenici s odgojnim problemima. Važno je identificirati agresivnog pojedinca ili skupinu, učenika s problemima u ponašanju ili učenika problematičnog ponašanja koji vješto preuzima ulogu vođe. Bavljenje ovim učenicima preuzet će dijelom suradnici u nastavi, a dogovorno svi nastavnici.

Iz ove kratke klasifikacije moglo bi se zaključiti da je svaki učenik dijete s posebnim potrebama i da svaki zahtijeva individualiziran pristup. Individualiziran pristup u smislu kreiranja posebnog programa za svakog učenika bio bi neracionalan i preskup. Učenici bi bili lišeni pozitivnih odgojnih i socijalnih učinaka, a škole više ne bi bile škole.

Pedagoško-psihološki didaktičko-metodički pristup nastavnika u primjeni usmjerenosti nastave na učenika podrazumijeva osposobljenost za širok repertoar strategija, metoda i načina rada.

Recept za najbolju metodu ne postoji. Osim najčešće primijenjenih metoda i pristupa – izlaganja, obrazlaganja, opisivanja, bilježenja ključnih riječi, učinkovitima se ocjenjuju:

- uzimanje stanke prema procjeni stupnja učeničke pozornosti na satu, stanke koja će služiti za promišljanje, da učenici shvate značajnost i smisao u određenoj cjelini, a ne u isječku teme ili problema; smislenost će otvoriti prostor za produbljeniji pristup pamćenju i mišljenju te prostor za detalje;
- ponavljanje radi reorganizacije naučenoga, a ne radi ponavljanja; istu temu u svom nastavnom predmetu obrađivati na različite načine, a s drugim nastavnicima dogovoriti problematiziranje iste teme u drugim nastavnim predmetima;
- pripovijedanje – gotovo zaboravljena metoda, a korisna je za sve uzraste, prožeta

je emocijama, održava pozornost učenika i povećava motivaciju; utječe na razvoj proceduralnog pamćenja;

- učenje čineći je zabavna i učinkovita nastavna i odgojno-obrazovna metoda; korisna je za razvoj intelektualnih sposobnosti (pamćenje, razumijevanje, analiziranje, sintetiziranje i dr.); korisna je za razvoj osobnosti, primjerice, poučavanje timskom radu, suradnji, poštivanju pravila, vrednovanju sebe i drugih;
- praktičan rad doprinosi osobnom uživljavanju učenika u zamisao i gotov proizvod učenja; kod učenika razvija motoričke vještine i strpljivost, odgovornost, samodisciplinu i samopouzdanje;
- diskusije i rad u parovima i timovima utječu na više razina – na razinu učenja s razumijevanjem, stjecanje slušnih i jezično-komunikacijskih sposobnosti, provjeru sigurnosti u stavovima, poštivanje pravila ponašanja u govorništvu, kritičko mišljenje, argumentiranje, konstruktivno promišljanje; do izražaja će doći tihi i povučeni učenici (Klippert, H. 2001.);
- povremeno održavanje nastave u drugim (različitim) ambijentima (izlazak iz učionice u školsko dvorište, prirodu, muzej, kazalište), uključivanje u prigodne događaje u životnom okruženju i drugo, oslobađa učenike stresa i napetosti, omogućuje nesvjesno poučavanje učenika različitim znanjima iz različitih područja te poželjnim ponašanjima u različitim ambijentima i ustanovama.

Da biste motivirali učenike na učenje, važno je da Vaša posvećenost zrači oduševljenjem, vedrinom i humorom, dosljednošću, ustrajnošću, odlučnošću i nepokolebljivošću te pokazivanjem vjere da svaki učenik može i hoće uspjeti.

Ozbiljenje odgojnog rada u školi

Vjerojatno ste uočili da je planiranje nastave relativno lagan dio odgojno-obrazovnog rada u onom dijelu u kojemu se odnosi na stručnu razradu nastavne jedinice (teme). Uočili ste, također, da prethodni tekst ne razdvaja obrazovne i odgojne elemente, nego je prožet i isprepleten. Drukčiji ni ne može biti jer su odgoj i obrazovanje dvije strane iste medalje. Ta činjenica nas ne sprječava da se posebno ne osvrnemo na odgojnu dimenziju. Uostalom, već smo prije kazali da su odlike uspješnog, učinkovitog i kvalitetnog nastavnika povezane s umijećem nastavnika u ozbiljenju odgojnog rada, odnosno da je stvaranje radnog školskog i nastavnog ozračja temeljna pretpostavka za koju je odgovoran cijeli kolektiv zajedno sa stručnim suradnicima i ravnateljem. Kako ozbiljiti ovaj složeni zahtjev? Što odgoj čini složenim? Zašto odgoj predstavlja poteškoću nastavniku i školskom kolektivu? Ako očekujete da će stručne i znanstvene

rasprave o odgoju prestati, upuštate se u zabludu. Odgojni rad nastavnika upravo je zbog odgojne dimenzije posebna intriga i izazov.

Umijeće odgojnog rada nastavnika – budite spremni na neočekivano.

Odgojni ishodi, pod kojima je uvriježeno razumijevati očekivano poželjno ponašanje učenika u različitim situacijama, odnose se na svakog nastavnika u školi – nastavnika općih i strukovnih predmeta, nastavnike tzv. odgojnih predmeta (tjelesna kultura, likovna umjetnost, vjeronauk i dr.), stručne suradnike i ravnatelja.

Postizanje odgojenih učenika pretpostavlja nekoliko koraka na razini škole:

- donijeti pravila ponašanja učenika u školi u suglasnosti s vijećem roditelja i vijećem učenika;
- upoznati sve učenike s pravilima ponašanja u školi;
- upoznati sve roditelje s pravilima ponašanja učenika u školi;
- od svih razrednika zahtijevati da roditeljima detaljno objasne posljedice i eventualne sankcije na pravila ponašanja i zatraže od svakoga roditelja da potpiše suglasnost s pravilima ponašanja učenika.

U pravila ponašanja potrebno je unijeti sve što ometa rad i šteti disciplini. Primjerice, odlazak sa sata potrebno je sankcionirati obvezom dolaska na dopunsku nastavu. Roditelj možda može opravdati izostanak djetetu koje je jučer markiralo, ali neće moći opravdati svaki izostanak. Nošenje mobitela u školu nije lako zabraniti, ali korištenje mobitela tijekom nastave nema previše argumenata za korisnost. Kašnjenje na sat moguće je opravdati jedanput ili dvaput, ali više od toga nije. Granice dopuštenoga trebaju biti jasne na početku školske godine.

Svi nastavnici trebaju zahtijevati poštivanje pravila učenika. Na to ih obvezuje profesionalni kodeks. Ne smije se događati ni krajnja popustljivost ni krajnja strogost. Pravila su pravila. Svako uzmicanje od njih čini autoritet nastavnika poroznim. Skliskost k nedisciplini je otvorena. Dosljednim zahtjevima primjene pravila ponašanja dovest ćete učenike do navike (automatiziranog ponašanja). Prag tolerancije donosi se konsenzusom na razini školskog kolektiva. Kultura škole će se promijeniti.

Počnete li s dosljednim i ustrajnim zahtjevima za primjenom pravila ponašanja učenika, otklonili ste pola prepreka k disciplini i radnoj kulturi, a osobno ćete prijeći na višu razinu učinkovitog i kvalitetnog nastavnika.

Ne zanosite se da se neki razvojni putovi u odgajanju podrazumijevaju ili bi se trebali podrazumijevati ili da vas kao nastavnike ne obvezuju. Disciplina u razredu pretpostavlja posebno umijeće upravljanja. Neki nastavnici posrću pred uvjerenjem

da učenici trebaju doći sa znanjima o tome što je pogrešno i nepoželjno ponašanje. Postavlja se pitanje: jesu li učenici psihički u stanju doživjeti svoje ponašanje pogrešnim. Nisu! Da jesu, odgoj bi bio jednostavan.

Psihički razvoj učenika ne događa se sam od sebe.

Usmjeravajući psihički razvoj jednako je važan kao i razvoj učenikovih intelektualnih funkcija. Kod nekih je učenika čak i važniji. Učenici često ne znaju kontrolirati svoje ponašanje i nisu sposobni procjenjivati svoje postupke te upravljati svojim emocijama (Winterhoff, M. 2010.). Učenike svemu tome tek treba naučiti.

Ne učimo za školu, nego za život.

Pozitivne psihičke funkcije oblikuju se uz dobar primjer i uzor roditelja, nastavnika i drugih odraslih osoba ili na način ograničavanja učenikove individualnosti. Današnji učenik u svijet odraslih treba ući sa spoznajom da 'ljudski suživot može funkcionirati samo ako svatko onoga drugoga shvaća kao potrebno ograničenje vlastite individualnosti' (Winterhoff, M. 2010:74).

Uspješan je i učinkovit onaj nastavnik koji je spreman na ekscitirajuće situacije u razredu, demotiviranost učenika, ispade pojedinaca i druge brojne ometajuće čimbenike. Kvalitetan nastavnik sebi neće dopustiti ljutnju, obračunavanje, prijetnje, psovke, niti će na učeničke provokacije odgovoriti provokacijama i neprimjerenom kaznom (primjerice, jedinicom ili podebljanom jedinicom!). Jedinicom se ocjenjuje znanje. Jedinicom se ne kažnjava učenikovo ponašanje, a posebice se ne ocjenjuju socijalne kompetencije i razvoj učenikovih osobina. Služenje negativnom ocjenom kao kaznom kratkoročnog je efekta i ukazuje na nedostatak autoriteta nastavnika.

Elementarnu formulu za autoritet nastavnika čine:

- jasni ciljevi
- zahtjev
- dosljednost
- blagost
- strpljenje
- pravednost.

Iskoristite svaki trenutak za pohvalu učenika, imajući na umu da svaka pohvala dolazi tek nakon ispunjenja zahtjeva. Pohvalom utječete na emocionalno i voljno područje učenikove osobnosti. Ako je s nekim učenikom bilo većih problema koje ste kolektivno ili osobno uspješno riješili, proslavite svoj uspjeh s uspjehom učenika i podijelite zadovoljstvo s drugim učenicima.

Profesionalno usavršavanje nastavnika

Kvalitetan nastavnik sebe hrani stalnim poticanjem za boljim odgojno-obrazovnim radom. Ako nema poticaja u svom radu – poučavanju, kako će potaknuti učenike u njihovu radu – učenju. Koristite mogućnosti profesionalnog usavršavanja. Zahtijevajte u svojoj školi organiziranje profesionalnog usavršavanja na temelju ispitanih potreba svih nastavnika. Udružite se s drugim školama u organizaciji usavršavanja na dobrobit povećavanja osobnih kompetencija.

Cjeloživotno učenje cilj je i načelo odgoja i obrazovanja djece i učenika. Za odrasle je cjeloživotno učenje profesionalni i životni zahtjev.

S obzirom na promjene u sustavu odgoja i obrazovanja te znanstveno-stručne rezultate u području znanosti o odgoju i obrazovanju, usavršavajte se u najrazličitijim područjima, temama i programima, kao što su: zdravlje i sigurnost, poduzetništvo, inovativnost i konkurentnost, programi prevencije, socijalne kompetencije učenika, zaštita okoliša, učiti kako učiti, osposobljavanje za svrsishodno korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, građanski odgoj, profesionalno informiranje, itd. Čitajte stručnu literaturu, ali i druge izvore, primjerice, biografije i autobiografije poznatih ličnosti, upoznajte učenike s kulturnim, znanstvenim i civilizacijskim podvizima znamenitih osoba. Preporučite zanimljive knjige ostalim kolegama. Mudrost poučavanja nije odvojena od učenja i samoobrazovanja nastavnika.

Dijana Vican

Generacijske razlike i kako ih premostiti

POGLAVLJE 3.

U današnjem smo svijetu različitosti svjesni i generacijskih razlika koje trebamo poznavati i uvažavati kako bismo učinkovito radili jedni s drugima. To je naročito važno u poslu nastavnika. Nastavnici se danas suočavaju s činjenicom da su prokušane metode podučavanja sve manje i manje učinkovite u radu s današnjom generacijom učenika. I najuspješniji se nastavnici ponekad mogu upitati nije li današnja generacija učenika neusredotočena, nemotivirana, previše drska i samopouzdana, ne podrazumijevaju li vlastita prava. Sve upućuje na to da je potrebno krenuti u smjeru neke nove pedagogije. Kako bismo se što više približili današnjoj generaciji učenika, prvo ćemo se upoznati s osnovnim generacijskim obilježjima i razlikama opisanima u brojnim znanstvenim studijama (Eisner, 2004; Weimer, 2003; Weiss, 2003; Salopek, 2003; Lyons, 2003; Morton, 2002; Frank, 2003; Orwall, 2000. i mnogi drugi čije ćemo spoznaje navesti).

Analiza generacijskih obilježja

Ponašanja, razmišljanja i vrijednosti određene generacije oblikuju se u kontekstu bitnih događaja i trendova u određenim društvenim i povijesnim uvjetima. Razlike među generacijama su velike, a upoznati ih, skupa s problemima koji muče svaku generaciju, način je da ih se premosti.

naziv generacije	godina rođenja	godine starosti 2011.
Generacija GI	1901. - 1924.	87 i više
Tiha generacija ili tradicionalisti	1925. - 1945.	66 - 86
Generacija baby booma	1946. - 1964.	47 - 65
Generacija X	1965. - 1980.	46 - 31
Generacija Y	1981. - 2002.	30 i manje

Od početka 20. stoljeća razlikujemo pet generacija. Najstarije generacije, GI generacija i tradicionalisti, formirani su pod utjecajem velikih povijesnih kriza i ratova te ih opisuje snažan osjećaj odgovornosti, časti, vjere i dužnosti.

Pripadnici *baby boom* generacije

Pripadnici *baby boom* generacije najbrojnija su generacija nastala u vrijeme velikog optimizma koji je slijedio nakon Drugog svjetskog rata. Odrastali su u vremenu sigurnosti, vremenu koje je široko otvaralo poslovne perspektive, kad se proizvodnja dobara povećavala a televizija u svakom domu omogućavala praćenje ključnih događanja u svijetu. Tako je ova generacija oblikovana u razmišljanju da se loša vremena nikad neće vratiti i da će živjeti mnogo bolje od svojih roditelja. Obrazovne su mogućnosti bile najveće dotad, kao i prilike za stjecanje neke vrste bogatstva. Pripadnici *baby boom* generacije stoga iznimno cijene posao, predani rad i dugo radno vrijeme, kao i mogućnosti napredovanja, čak i pod cijenu obiteljske i bračne harmonije. Stoga prvi uvode životni stil u kojem oba roditelja rade. Zagovaraju se sekularne države, dok religioznost gubi na snazi. Stopa razvoda raste, po prvi se put u značajnom obujmu javljaju rastave braka, samohrano roditeljstvo te različiti oblici obiteljskih zajednica koji do tada nisu bili uobičajeni. To je također generacija koja prepoznaje i uvodi pojmove borbe za ljudska prava i borbe protiv nasilja. Pripadnici *baby boom* generacije ne vole nagle i velike promjene, osjećaju nelagodu u vezi novih tehnologija, orijentirani su na štednju i nisu se skloni mnogo zaduživati. Na poslu poštuju hijerarhijski poredak, a uzori su im bile muške osobe uz koje su vezali idealne osobine; osobe bez mane. Kao što ćemo vidjeti, navedene se osobine znatno razlikuju među generacijama.

Pripadnike *baby boom* generacije muče samo njima svojstveni, generacijski uvjetovani problemi. Najviše ih brine umirovljenje, i to iz aspekta socijalne sigurnosti koja je sve manja, ali i aspekta identiteta nakon što ovi tipični radoholičari prestanu raditi. U svjetlu brzih globalnih promjena propituju svoja znanja i sposobnosti koje su na kušnji vremena, a s obzirom na odrastanje u svijetu sigurnosti i prosperiteta teško se nose s novim užurbanim i promjenjivim radnim mjestima. Žele poštovanje i priznanje, a često osjećaju diskriminiranost od strane mlađih, onih koji osjećaju da imaju 'urođena prava'.

U svjetlu okolnosti u kojima se formiraju, generacija X je ona koja je u djetinjstvu provela najmanje vremena s roditeljima. To je prva generacija koja u velikom broju raste u rastavljenim ili samohranim obiteljima te obiteljima u kojima su roditelji predani poslu kako bi stvorili bolje uvjete za njih. Odrasli su s popustljivim roditeljima te

su često prepuštani sami sebi. Stoga ne čudi da ova generacija izrasta u naročito sposobne, ambiciozne, neovisne i samodostatne pojedince koji se često doimaju sebičnima. U najmlađoj su dobi pratili velike povijesne događaje poput rata u Vijetnamu, rušenja Berlinskog zida, a nešto kasnije u Hrvatskoj i Domovinskog rata.

Kako je to prva generacija koja odrasta u vrijeme pojave globalizacije, prihvaćaju i poštuju različitosti i prvi se suočavaju s velikom zemljopisnom raspršenosti obitelji. Općenito se dulje školuju te kasnije zasnivaju obitelj i radni odnos od svojih roditelja. Generacija X je prva iskusila veliko nepovjerenje u institucije i važne pojedince s otkrivanjem njihovih nepoštenih postupaka.

Ni ova generacija nije 'luda za promjenama', ali ih prihvaća, kao i nove tehnologije. I oni su imali 'idealne' uzore, ali sada u obzir dolaze i ženski idoli. Hijerarhijski poredak prihvaćaju manje od svojih prethodnika, manje su motivirani novcem, poslovnim postignućima i titulama te više vrednuju osobni život, privatno vrijeme koje im daje mogućnost da se bave stvarima koje vole te fleksibilne radne uvjete koji su im često jednako važni kao titula i novac. Neće automatski prihvaćati autoritete nego ih preispitivati.

Pripadnici generacije X neovisni su i odlučni. Kako su odrasli uz roditelje koji su radili, dolazili u prazne domove i brinuli se sami za sebe, izrasli su u sposobnu generaciju naučenu osloniti se na sebe i skeptičnu prema institucijama i vezama koje su ih razočarale. Zato su odlučni sudjelovati u životu svoje djece. Roditelji su ih uvjeravali da sve mogu postići i često im postavljali previsoke perfekcionistačke ciljeve pa pripadnici generacije X znaju potencirati pitanje ostavljenosti i ostavljanja, a ponekad njihova perfekcionistačka očekivanja mogu rezultirati depresijom.

Kakva je generacija Y?

Najmlađa generacija, naši današnji učenici i najmlađi zaposlenici u tvrtkama, nazvani generacijom Y, odrastaju i oblikuju se u vremenu koje obilježava različitost, stoga je oni ne samo prihvaćaju – nego je žive. U velikom broju odrastaju u samohranim ili drugim nekonvencionalnim oblicima obitelji, a njihovo je djetinjstvo obilježeno dvjema iznimno važnim činjenicama. Jedna je da rastu u vrijeme sveprisutnog straha od nasilja koji se iznimno demonstrira u medijima na različite načine, a druga da rastu u informacijskom društvu, globalno 'povezani', potpuno upoznati s različitim oblicima tehnologije te umreženi s različitim skupinama i na različite načine.

Oni su i najštićenija generacija u kojoj su roditelji 'sveprisutni'. Njihovi roditelji, pripadnici generacije X, često sami zakinuti za željeno prisustvo roditelja, iznimno su uključeni u živote svoje djece. Njihovo je slobodno vrijeme od najranijeg djetinjstva

vrlo strukturirano, te su prva generacija uključena u silne aktivnosti od najranijeg djetinjstva. Zbog toga, kao i činjenice da su svjesni nesigurnosti svijeta u kojem žive, roditelje često vide kao najveće uzore te uz njih ostaju dugo vezani. Vjeruju u iste vrijednosti kao i prethodne generacije: obitelj, ljubav, duhovnost i sreću, ali se po prvi put s ovom generacijom susrećemo s proširenim poimanjem obitelji: onom koja uključuje bliske prijatelje. Kao i generacija X, naglašavaju ravnotežu privatnog i poslovnog. Vrijednosti ove generacije uključuju različitost i jednakost u profesionalnom i osobnom području. Uživaju provoditi vrijeme s prijateljima, kao i s različitim medijima te zabavljajući se. Iako individualci, istinski su timski igrači koji žude za povezanošću.

Nemaju problema s prihvaćanjem stvarnih autoriteta, slijeđenjem pravila i timskim radom te su globalno orijentirani.

Generacija Y ne vjeruje masovnim medijima, a reagira na glasne i brze vizualne, audio i glazbene sadržaje. Oni vole programe i poruke koji odražavaju njihov životni stil i vrijednosti, koji moraju uključivati humor i emocije. Videoigre i DVD-e vole više od televizije i filmova. Njihovo odrastanje uz internet, različite *talk show* i *reality* programe izgradilo im je stav da je normalno da se čuju svi glasovi. Smatraju i kako svatko može biti zvijezda, te osjećaju da ne postoji samo jedan pravi odgovor. Imaju prirodnu potrebu izazivati i preispitivati rečeno, odnosno imaju mentalitet 'dokaži mi to'.

Predstavnici generacije Y iznimno su tolerantni, brižni, zahtjevni i donekle tjeskobni. Jennifer Salopek ih naziva 'digitalnim uročenicima' čiji su mozgovi naviknuti i 'navučeni' na brzinu. Naviknuti koristiti tehnologiju tijekom čitavoga života, oni funkcioniraju i brže i drugačije od prethodnih generacija. Videoigre, kablovska televizija, MTV, filmovi s puno specijalnih efekata i izuzetno brzih akcija naviknuli su ih na iznimnu brzinu i stoga su vješti u paralelnoj obradi informacija. Komunikacija s čitavim svijetom za njih je pravilo, kao i konstantna povezanost. Aktivni su, žele postignuća te ih iskustva bez očiglednih nagrada frustriraju.

Oni su najželjenija generacija djece, a sebe vide kao one koji rješavaju probleme i mijenjaju svijet.

Prema Betsy Frank oni preferiraju *reality* programe jer su 'sada, u ovom trenutku, vrednuju se i povezuju ih s drugim gledateljima, (...) izravno su im relevantni u ovoj fazi života'. *Reality* programe gledaju znatno više od drugih televizijskih programa. Videoigre im omogućuju da kreiraju vlastitu realnost, a internet omogućuje trenutačnu prilagodbu njihovim potrebama. Zaključno, Frank objašnjava kako oni imaju potrebu biti izloženi samo onome što im je trenutačno relevantno i ničemu više.

Generacija Y odrasla je u buci informacija. Stoga su naučeni brzo ih filtrirati i odbacivati.

Oni su publika kojoj je relevantnost sve. Brojna istraživanja pokazuju da će 'ako za nešto nisu trenutačno privučeni ili zainteresirani', taj sadržaj odmah zamijeniti nekim drugim.

Tehnološki su potpuno pismeni, odrasli su šaljući poruke i koristeći najnovije računalne programe i elektroničke naprave. Za razliku od ostalih generacija, nemaju nikakva straha od tehnologije, koja ih zanima samo do mjere do koje je mogu staviti u neku njima relevantnu funkciju, odnosno podrazumijevaju da im je tehnologija u službi. Najveći problemi s kojima se ova generacija susreće tiču se nerealnih očekivanja uz koje odrasta: uvjerava ih se da mogu ostvariti baš sve, dok istodobno žive u svijetu koji slavi prosječnost u dosad neviđenoj mjeri. U većini ih se slučajeva pohvaljuje i nagrađuje za trivijalne napore te tako grade nerealistična očekivanja od života kao odrasle osobe, poput fenomena osjećanja da imaju pravo na sve, koji je često razlog nastanka jaza između njih i drugih generacija. Osjećaju da zaslužuju sve i zato će se osjetiti obeshrabreno kad ih se stavi u situaciju da se za uspjeh trebaju potruditi. Izazov ove generacije pitanje je granica u odnosima. Naime, odrastaju u svijetu koji je postao zastrašujući u ime globalne sigurnosti i zadire u osobna prava u smislu izloženosti osobnih informacija. Osim toga, često postoji osjećaj pripadnosti kroz elektroničke medije te će pojedinci svoju intimu s drugima lakše podijeliti putem interneta i mobilnih telefona te biti otvoreniji na Facebooku, Twitteru, YouTubeu itd. Ta želja da za dijeljenjem osobnih informacija danas postaje način života i širi se na sve veze.

Kako podučavati generaciju Y?

Generacija Y zbunjuje nastavnike i poslodavce. Nije neobično da čak i najiskusniji nastavnici budu nesigurni u svoj pristup današnjoj generaciji učenika. Zaista se čini da pedagogija kojom su se uspješno koristili više nije učinkovita. Odrastajući uz tehnologiju koja se gotovo svakodnevno mijenja, internet, desetke TV-programa, MTV i videoigre – čini se da ova generacija ne odgovara na podučavanje u kojem se upotrebljavaju tradicionalni priručnici ili metode podučavanja. I nastavnici u Hrvatskoj svoje učenike često opisuju kao nemirne i nezainteresirane. Brojne studije navode kako nastavnici u različitim dijelovima svijeta izvještavaju da sve više vremena moraju posvećivati upravljanju razredom, odnosno ponašanjem skupine učenika kako bi ih motivirali za učenje te stvorili pozitivno okruženje za učenje.

Rezultati grupnih rasprava s učenicima organiziranih u nekoliko hrvatskih škola pokazuju isti trend u razmišljanju, ponašanju i doživljavanju kakav se u literaturi

opisuje vezano uz europske ili američke učenike. Kad učenici govore o svom zadovoljstvu nastavom u školi, govore o relevantnosti, žele odmah vidjeti mogućnost primjene znanja, žele biti partnerski uvažavani u procesu nastave, žele s nastavnikom otvoreno komunicirati, žele biti stimulirani, žele da im se olakša, žele aktivnosti za razliku od nastave *ex cathedra*, žele grupni rad, žele vidjeti poveznicu sa svojim interesima. Brinu ih pitanja poput onih kako izbjeći ometanja, kako upravljati vremenom, kako bolje pamtit materijal, kako definirati ciljeve i postići bolje rezultate. Iznimno se važno educirati o metodama kojima im se može pomoći da bolje upravljaju vlastitim učenjem, obrazovanjem i odabirima koji su pred njima.

Izveštaj organizacije Gallup za 2002. godinu identificira tri ključna obilježja učinkovitog podučavanja: dobro znanje vlastitoga predmeta, rafinirane vještine podučavanja i prirodan talent za podučavanje. Izvanredni nastavnici su oni koji imaju jak utjecaj jer učenicima pomažu učiti i pobijediti i motivirani su za podučavanje. Podučavanje doživljavaju kao svoj poziv i u njemu uživaju; vjeruju kako učenje može biti zabavno i osjećaju odgovornost za učenike. Sebi i učenicima postavljaju visoke standarde te očekuju i komuniciraju uspjeh. S učenicima grade afirmirajuće veze, poštuju ih i zauzvrat očekuju poštovanje. Stalno uče, teže kontinuiranom unaprjeđivanju samih sebe i isprobavaju nove metode kada je to potrebno. Ukratko, omogućuju aktivnosti učenja koje kod učenika stvaraju uzbuđenje, entuzijizam i dramu. Podučavanje strukturiraju tako da učenici mogu učiti.

Iznijet ćemo nekoliko ideja koje su se pokazale učinkovitima u određenim uvjetima te vam mogu pomoći osmisliti aktivnosti učenja:

- **Omogućite učenicima što više iskustvenog učenja.** Uvjerili ste se da su nestrpljiva i aktivna skupina, uključena u brojne izvannastavne aktivnosti, a aktivno uključivanje pomoći će im u učenju i zadržavanju informacija. To može obuhvatiti učenje izvan učionice, ali i u njoj. Na primjer, možete ih tražiti da opažaju ili istražuju određenu pojavu, temu ili područje a zatim o tome izvijeste kao u informativnim emisijama; možete im dati zadatak da organiziraju debatu. Tu su i kvizovi u kojima je učenike moguće podijeliti u više skupina i dati im zadatak da istraže određena poglavlja knjige te pripreme pitanja za druge učenike, a zatim im omogućiti da izvlače pitanja koja su pripremili drugi učenici. Naročito su se dobrima pokazali kvizovi u kojima se ne bilježe pogreške nego samo dobri rezultati. Možete razmisliti i o raspravama u manjim skupinama. 'Terenskim ekspedicijama' možete osmisliti svoj dokumentarac o određenoj temi, možete napraviti simulacije ili izraditi studije slučaja. Pokušajte im organizirati projekte i načine koji će im omogućiti da naučenu teoriju primijene izvan škole. Primjena onoga što im je blisko najbolji je način rada

s učenicima. Imate li mogućnost korištenja videoigara, Facebooka, Twittera ili drugih učenicima bliskih metoda kao načina prezentiranja njihovih postignuća, njihova će motiviranost rasti.

- **Omogućite im refleksiju o novom znanju.** Svaki oblik praktičnog učenja bit će izgubljen ako nastavnici od učenika ne traže da preispituju naučeno i razmišljaju o tome, bilo kroz grupnu raspravu ili u pisanom obliku. Refleksija znači od učenika tražiti ne samo da kritički ispita i možda primijeni ono što je naučio, već i tjerati ga da preispita sve pretpostavke do kojih je došao iskustvenim učenjem. Ako nema refleksije koju potiče nastavnik, iskustveno učenje ostat će uglavnom samo učenikov prolazak kroz aktivnost, bez stvarnog učenja i zadržavanja znanja. Učenici će bolje učiti i pamtit naučeno kad budu imali priliku aktivno iskustiti kako se pojmovi o kojima uče manifestiraju u stvarnom svijetu. Pažljivim planiranjem i strukturiranjem vođene rasprave možete stvoriti moćno sredstvo učenja kako u razredu, tako i izvan njega.
- **Prezentirajte im širu sliku i prikažite stvari u perspektivi.** Potvrđeno je da je generacija Y generacija globalnih učenika ili učenika 'šire slike' koji konkretne i specifične informacije bolje uče kad postoji šira slika.
- **Poštujte ih, nemojte im se obraćati s visine. Budite im mentor i vodič.** Ova vam generacija neće zamjeriti ako vide da o nekoj temi znaju više od vas. Njima je važnije da vi budete kompetentan i dobar nastavnik koji prihvaća njihove ideje nego da sve znate.
- **Koristite tehnologiju.** Zapamtite da je ovo generacija koja tehnologiju koristi za sve. Tradicionalan razred koji ne koristi tehnologiju neće udovoljiti njihovoj potrebi za različitosti, stimulacijom i pristupom informacijama. Nemojte od njih tražiti da uče na način potpuno suprotan načinu na koji funkcioniraju u svim drugim aspektima svojih života (ne tražite 'grijanje stolice' i pristup 'ulijevanja znanja u glavu'; sjetite se da oni nisu krivi što žive u svijetu koji je opovrgnuo takav način funkcioniranja).
- **Učenje učinite zabavnim.** Ovo je generacija koja u učenju želi uživati. Kad je moguće, u učenje uključite igre, naročito one računalne. One obuhvaćaju većinu strategija koje je generacija Y razvila za učenje: multimedijalnu osjetilnu stimulaciju, interaktivnost (s računalom ili drugim ljudima), individualizaciju (prilagođavanje) iskustava učenja, kontrolu vremena te vizualno učenje.
- **Ohrabrujte osnivanje zajednica za učenje** – malih skupina učenika u kojima

moгу raspravljati i analizirati pročitano ili postavljene zadatke. To odgovara na njihove potrebe povezivanja i priručnih aktivnosti u razredu.

- **Budite relevantni.** Generacija Y zahtijeva relevantnost onoga što uče. Pokušajte povezati zadatke učenja sa stvarnim problemima. Ne uvide li da je učenje relevantno, pružat će otpor. Željet će preskočiti i ponovno učenje već naučenog.
- **Pružite puno strukture.** Učenici generacije Y traže strukturu u postavkama učenja. Oni žele točno znati što se od njih traži, kada će se što raditi i traže vrlo specifičnu informaciju o onome što se od njih očekuje.
- **Budite organizirani.** S obzirom na to da trebaju puno strukture, učenici generacije Y najbolje uče kad im se materijal prezentira na dobro organiziran i racionalan način. Mnogo su profiliraniji čitatelji od prijašnjih generacija: materijal im treba biti prezentiran jasno, s puno praznog prostora, na vizualno dostupan način, a sažimanje ključnih točaka iznimno je važno za ovu skupinu. Oni žele znati kamo idu sa svojim učenjem i – zašto.
- **Pružite im puno povratnih informacija** – to im je od presudne važnosti. Učestala pažnja nastavnika njima je dobrodošla.
- **Koristite njihove talente i dobre strane.** Ova generacija voli biti korisna i od pomoći. Ako imate učenika koji o određenoj temi zna više od vas, dopustite mu da kaže što zna i da pomogne drugima.
- **Dopustite im kreativnost i budite kreativni.** Ova generacija istovremeno razmišlja u više dimenzija.
- **Organizirajte kraće aktivnosti.** Pozornost današnjih učenika ne traje dulje od 15 do 20 minuta. Razlomite nastavu na više segmenata različitih aktivnosti.
- **Budite pozitivni, zahtijevajte poštovanje i pozitivne napore.**
- **Prepoznajte potrebu učenika za društvenom interakcijom.** Razvijte strategije učenja koje uključuju društvenu interakciju.

Nemojte zaboraviti ni da su današnje generacije učenika osjetljivije i ranjivije od prethodnih. Ilustrirat ćemo to upečatljivim primjerom razlike u dostupnosti pornografije među generacijama. Pripadnici *baby boom* generacije pornografiju su mogli vidjeti samo na slikama te kasnije u kinima. Dolaskom videorekordera generacija X

pornografiju je mogla imati kod kuće. Generaciji Y dostupna je bilo kad i bilo gdje. Zašto je ova ilustracija važna? Zato što pokazuje njihovu neprestanu izloženost različitim sadržajima koji mogu biti duboko uznemirujući. Takvo iskustvo nema nijedna prethodna generacija. Zato trebaju vas – kao stabilnu, otvorenu, poštenu i sigurnu potporu.

Svrha je ovog teksta motivirati vas. Želimo vas ohrabriti da svojim učenicima organizirate i aktivnosti koje će im pomoći u promišljanju o načinima učenja i postignućima, osvještavanju svojih postupaka ili postavljanju drugačijih ciljeva. Možete ih potaknuti da međusobno grupno raspravljaju o temama kao što su: na koja su svoja dosadašnja znanja ili postignuća u školi najponosniji i zašto, što bi željeli postići u sljedećem razdoblju, što mogu poduzeti kako bi postigli taj cilj i slično. Prof. Susan Eisner (2004.) izvještava o metodi koja se u njezinu slučaju pokazala vrlo učinkovitom s ovom generacijom učenika. Ponudila im je da, ako žele, naprave kratak 'ugovor o postignuću' koji će sadržavati njihove promišljene individualne ciljeve i što će točno poduzeti kako bi ih ostvarili. Učenici čije su strategije rezultirale konkretnim poboljšanjem ocjena dodatno su nagrađivani. Svi su učenici napravili takve ugovore, a Eisner izvještava o značajnom poboljšanju njihovih postignuća.

Jelena Letica

Značajke učinkovitog nastavnog procesa

POGLAVLJE 4.

Koje su značajke učinkovitog nastavnog procesa?

Nastavni je proces niz zajedničkih aktivnosti nastavnika i učenika tijekom nastavnog sata usmjerenih ka postizanju ishoda učenja: stjecanju znanja te stvaranju vještina i navika, koji se definiraju u skladu s odgojno-obrazovnim ciljevima i kompetencijama Nacionalnog okvirnog kurikulumu. U tom procesu uloga nastavnika bitno je izmijenjena. Nastavnik danas nije samo predavač. On vodi i usmjerava nastavni proces u kojemu učenik, uz njegovu podršku, sam istražuje i gradi svoje znanje. Pred nastavnikom je danas niz izazova, kako je to definirano Nacionalnim okvirnim kurikulumom: prilagođavanje nastavnih metoda i oblika rada pojedinačnim potrebama svakog učenika, koji će djelovati poticajno na razvoj svih područja učenikove osobnosti te poticati aktivno samostalno učenje i praktičnu primjenu naučenoga, prihvaćanje različitih učeničkih stilova učenja, stvaranje ugodna odgojno-obrazovnog, razrednog i školskog ozračja koje će poticati zanimanje i motivaciju učenika za učenje te im pružiti osjećaj sigurnosti i međusobnoga poštivanja, pružanje pomoći učenicima s teškoćama te senzibiliziranje ostalih učenika za njihove potrebe, pružanje pomoći i suradnju.

Stoga nastavniku treba zaista dobar 'recept' za učinkovit ustroj nastavnog procesa, koji ne ovisi samo o njegovoj organizacijsko-voditeljskoj sposobnosti, već i nizu drugih čimbenika: obiteljskih, socijalno-kulturnih i informativnih.

U trenutno važećem razredno-predmetno-satnom sustavu osnovna vremenska jedinica nastavnog procesa je nastavni sat, koji u pravilu traje 45 minuta i obuhvaća nekoliko etapa: uvod ili pripremu, obradu novih nastavnih sadržaja, vježbanje, ponavljanje i provjeravanje.

- Dobro strukturirajte nastavni sat. Pokušajte osigurati da nastavni sat ima jasno prepoznatljive dijelove s dobro vođenim prijelazima te prihvatljiv broj izmjena poučavanja, vježbanja i rješavanja zadataka. Pokušajte nastavni proces voditi bez 'praznog hoda'.
- S učenicima dogovorite pravila ponašanja. Pokušajte osigurati da se nastavni sat odvija nesmetano, nadzirući poštivanje dogovorenih pravila.
- Ako nastavu počnete na vrijeme, učenicima šaljete poruku da isto očekujete od njih.

Uvod ili priprema (fizička i emocionalna)

U uvodnom ili pripremnom dijelu nastavnoga sata učenika treba pripremiti i motivirati za nastavnu djelatnost kako bi znao ne samo što će sadržajno učiti, nego i u kojim će aktivnostima sudjelovati kako bi došao do određenih spoznaja. Važne sastavnice pripreme su najava nastavnog cilja i zadaća te aktualiziranje prethodno ostvarenih postignuća. Jednako je važna i psihološka strana pripreme učenika – motivacija. Nastavnik u pripremnom dijelu sata potiče radoznalost učenika, obogaćuje ju i pedagoški vodi. Učenike upoznaje s vrijednostima dostignuća i potiče njihovu težnju ka postizanju uspjeha. Za postizanje uspjeha u radu učenika posebno su važne pohvale i nagrade.

- Na početku sata učenicima pojasnite cilj i zadatke nastave; pojasnite cilj postavljenog zadatka i ono što će učenici iz njega naučiti.
- Ako želite stvoriti povoljnu klimu za daljnji rad, jasno formulirajte cilj.
- Nastojte da uvodni razgovor učenike ne umara. Dugotrajan uvodni razgovor iscrpljuje energiju potrebnu za glavni dio sata.
- Kao uvod u nove nastavne sadržaje ponavljajte samo sadržaje koji su izravno povezani s novom temom. Aktivirajte prethodno znanje učenika.
- Nemojte upasti u zamku normiranja uvoda u trajanju od 5 do 10 minuta. Važno je da priprema bude vremenski kratka ali učinkovita. Na glavni dio nastavnog sata prijedite kad osjetite da se stvorila potrebna radna atmosfera.

Obrada novih nastavnih sadržaja

Obrada nastavnih sadržaja temeljna je etapa nastavnog procesa. Tijekom ove etape uspostavlja se neposredna veza između učenika i nastavnih sadržaja pri čemu nastavnik nastavne sadržaje nastoji povezati s prethodnim iskustvom učenika. Nastavne sadržaje nastavnik treba povezati i sa sadržajima drugih nastavnih predmeta te sa situacijama iz stvarnog svijeta i života. Pritom je nastavnik organizator procesa učenja i poučavanja a ne autoritet znanja. Koristi se izvornom stvarnosti, nastavnim sredstvima i pomagalicama te nastavnim metodama koje aktiviraju učenike, a sve s ciljem osiguravanja najučinkovitijega spoznajnog puta.

Nastavnik učinkovito koristi vrijeme planirano za obradu novih nastavnih sadržaja prethodno precizno definirajući optimalnu količinu nastavnih sadržaja te intenzitet usvajanja znanja ili vještina. Pritom treba paziti na tempo i postupnost.

Nastavnik je posvećen realizaciji postavljenih ciljeva. Pritom treba predvidjeti različite aktivnosti te nastavne metode koje aktiviraju učenike (koristiti se različitim oblicima razgovora i rasprava, postavljati pitanja, timski raditi na tekstu, poticati i razvijati kreativnost kroz izradu uradaka, izvoditi eksperimente, izrađivati projekte itd.). Pritom treba postupno proširivati znanja i vještine dajući učenicima sve složenije zadatke.

Nastava treba biti orijentirana na učenika i njegova postignuća, zbog čega frontalni oblik nastave treba gotovo potpuno zaboraviti. To istovremeno podrazumijeva dominantnu učeničku aktivnost, tzv. učenje otkrivanjem. Nastavnik nastavni proces organizira tako da učenici aktivno sudjeluju u radu skupine, rade u paru ili pojedinačno. Time se potiče timski rad i kreativnost učenika te razvija njihova odgovornost za vlastiti uspjeh i napredovanje. Učenicima se omogućuje da događaje i aktivnosti dožive kao zajedničke.

Nastavnik postavlja pitanja koja potiču razmišljanje, postavlja zadatke ili dodjeljuje uloge te predviđa različite aktivnosti za učenike različitih sposobnosti, stilova učenja i pojedinačnih brzina rada. Važno je da pritom potiče samopouzdanje učenika te ih ohrabruje da daju najviše što mogu tako da iskazuje pozitivna očekivanja o onome što mogu postići, pokazuje kako cijeni doprinos učenika i pohvaljuje njihove rezultate. Nastavnik redovito provjerava jesu li učenici razumjeli nastavne sadržaje i izvršavaju li ispravno postavljene zadatke. Važno je da učenici od nastavnika dobiju povratnu informaciju o procesima koji se odvijaju tijekom rada na zadatku.

Ako su učenici zainteresirani, prate i aktivno slušaju nastavu, postavljaju pitanja, u radu su koncentrirani i usmjereni na zadatak, to znači da je nastavnik odabrao dobru strategiju poučavanja te da učinkovito upravlja razredom.

Na dobro obrađenim novim nastavnim sadržajima temelje se daljnje etape nastavnog procesa – vježbanje, ponavljanje i provjeravanje.

- Tijekom nastavnog procesa pokušajte stvoriti opuštenu atmosferu. Obraćajte se učenicima na pozitivan način, reagirajte s humorom i potičite ga te svim učenicima pokažite toplinu i empatiju.
- Učenicima iskazujte poštovanje riječima i ponašanjem. Slušajte što vam žele reći i ne upućujte im primjedbe kojima naglašavate svoju dominantnu ulogu.
- Nastavne sadržaje prezentirajte logičkim slijedom: od jednostavnog prema složenom. Postavljajte pitanja koja učenici razumiju. Učenicima dajte zadatke koji potiču njihovo aktivno sudjelovanje. Uključite i one učenike koji ne pokazuju inicijativu za sudjelovanjem u aktivnostima na satu. Potičite učenike da pažljivo slušaju i kontinuirano rade. Osigurajte da svi učenici budu uključeni u aktivnosti do kraja nastavnoga sata.

- Kod aktivnoga sudjelovanja učenika tijekom obrade novih nastavnih sadržaja jasno navedite koji se materijali mogu koristiti kao pomoć u učenju. Pritom vodite računa o tome da nastavni materijali budu prilagođeni razini znanja i iskustvu učenika.
- Vodite računa o tome da svaki učenik zna što treba činiti te pojasnite na koji su način zadatci usklađeni s ciljevima sata.
- Nakon postavljenog pitanja pričekajte dovoljno dugo da učenicima omogućite razmišljanje. Redovito provjeravajte jesu li učenici razumjeli nastavni sadržaj. Postavite pitanja koja potiču davanje povratnih informacija.
- Koristite nastavne metode koje aktiviraju učenike. Koristite različite oblike razgovora i rasprava, razne strategije poučavanja, različite nastavne materijale, informacijsko-komunikacijsku tehnologiju, primjere iz svakodnevnog života i postavljajte mnogo pitanja.
- Pozitivno reagirajte na pitanja i odgovore učenika. Pokažite da cijenite njihov doprinos.

Vježbanje

Cilj vježbanja je stvaranje vještina i navika, odnosno osposobljavanje učenika za izvođenje intelektualnih ili fizičkih radnji samostalno, brzo i točno. Vještina je prvi stupanj u stvaranju navika. U procesu stjecanja vještina nastavnikova je uloga dominantnija a samostalnost učenika manja. Navika je automatizirana vještina. Kod stvaranja navika učenici uvježbavanjem automatiziraju prethodno stečenu vještinu, pri čemu je uloga nastavnika sada pretežito kontrola a stupanj samostalnosti učenika veći. Vježbanjem se razvijaju i radne sposobnosti. Osnovni preduvjet za razvijanje sposobnosti je znanje. Nastavnik određuje koje će se vještine vježbati i zašto, s učenicima ponavlja znanja na kojima se temelji vježbanje i osigurava materijalne uvjete.

Prema V. Poljaku postoje tri etape procesa vježbanja:

- početno ili uvodno vježbanje s ciljem ovladavanja elementarnim vještinama;
  - osnovno ili temeljno vježbanje s ciljem stjecanja sigurne vještine za izvođenje radnje;
  - završno ili dopunsko vježbanje s ciljem automatiziranja vještine i stjecanja navike.
- Učenike treba poticati na vježbanje, poticati njihovo samopouzdanje, smjelost, odgovornost za vlastitu sigurnost te za sredstva rada.
- Prilagodite vježbe psihofizičkim mogućnostima učenika.
  - Odaberite prikladan opseg sadržaja vježbanja i dijelove vježbe povežite u složenije cjeline.

- Redovito provjeravajte postoji li kod učenika svijest o svrsi vježbanja te vrijednosti napora i rezultata koji se ostvaruju vježbanjem.
- U prvoj etapi vježbanja posebnu pozornost poklonite točnosti a ne brzini. Brzinu ćete pratiti u višim etapama vježbanja.
- Organizirajte korektivno vježbanje za one učenike koji su tijekom vježbanja stvorili pogrešnu vještinu ili naviku.

Ponavljanje

Ponavljanje je etapa nastavnog procesa kojemu je cilj postizanje trajnog zadržavanja i usvajanja znanja, automatizacija vještina, primjena stečenih znanja te poticanje i razvoj kreativnosti učenika. Nastavnik ponavljanje treba organizirati tako da poticajno utječe na tijek učenja. Ponavljanje može biti organizirano u obliku dijaloga, postavljanja pitanja i slušanja odgovora, navođenja novih primjera te životnih i radnih iskustava učenika.

Tijekom ponavljanja nastavnik ističe najvažnije informacije i zaključke te korelativne osobine stečenog znanja. Pritom razlikujemo produktivno i reproduktivno ponavljanje.

Reproduktivno ponavljanje naziva se i mehaničko, pasivno ili formalno ponavljanje. Pri takvom ponavljanju učenik aktivira pamćenje: sadržaje ponavlja istim redoslijedom.

Produktivno se ponavljanje zasniva na misaonoj aktivnosti učenika. Može se temeljiti na uspoređivanju, analogiji, sintetiziranju, sistematizaciji, mijenjanju i rješavanju hipoteza. Koji god pristup produktivnog ponavljanja odabrali, dobit ćete uvid u mogućnosti svojih učenika da povezuju prethodno stečena znanja, pronalaze vezu između poznatih elemenata, činjenica i generalizacija, pokreta i radnji, da izlažu, obrazlažu, zaključuju...

- Potičite svjesnu uporabu naučenoga u drugim područjima.
- Potaknite učenike da povezuju problem (zadatak) s ranije riješenim problemima (zadacima).
- Potaknite učenike da daju svoje primjere zadataka.

Provjeravanje

Tijekom ove etape nastavnog procesa provjerava se ostvarenost postavljenih ciljeva i očekivanih ishoda učenja postavljanjem pitanja, zadavanjem dodatnog složenijeg zadatka, nastavnog listića, kviza, igre i sl. Zadatke za provjeru očekivanih ishoda učenja nastavnik treba prilagoditi razlikama među učenicima tako da im, ovisno o njihovim sposobnostima, daje zadatke različitih opsega, ne daje svim učenicima jednaku količinu vremena za rješavanje zadataka te pojedinim učenicima prema potrebi dopusti korištenje pomoćnih materijala.

Nastavnik provjeravanjem prikuplja potrebne povratne informacije o ostvarivanju zadataka nastave te utvrđuje realističnost postavljenih ishoda učenja. Prikuplja i podatke o odnosu učenika prema nastavi, njegovom napredovanju tijekom nastavnog procesa te potrebi pružanja pomoći učeniku u radu.

- Zadajte zadatke koji su jasno povezani s onim što su učenici naučili tijekom nastave.
- Učenicima dajte povratne informacije o njihovim odgovorima. Jasno recite je li odgovor točan ili netočan te obrazložite zašto je tako.
- Ohrabrujte učenike da postavljaju pitanja jedni drugima.

Ako su vaši učenici u određenom vremenskom razdoblju postigli očekivane ishode učenja, trajno zadržavanje i primjenu znanja, vještina i navika te su zainteresirani i motivirani za daljnje učenje, učinkovitost vašeg nastavnog procesa je neupitna.

Irena Ištvančić

Ocjena i ocjenjivanje

POGLAVLJE 5.

Ocjena i ocjenjivanje u školi

odličan (5)

Prije svakog ocjenjivanja nečijeg rada, pa tako i našeg svakodnevnog rada, potrebno je poznavati očekivanja. Mora ih znati i onaj koji ocjenjuje i onaj čiji se rad ocjenjuje.

U hrvatskom obrazovnom sustavu tradicionalno postoje propisi koji reguliraju ocjenjivanje. Danas je na snazi Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi donesen 27. rujna 2010. godine.

U njemu se uvode pojmovi **vrednovanje**, **praćenje** i **ocjenjivanje**. Dane su i njihove definicije. Ponovimo ih.

Vrednovanje je sustavno prikupljanje podataka u procesu učenja i postignutoj razini kompetencija: znanjima, vještinama, sposobnostima, samostalnosti i odgovornosti prema radu, u skladu s unaprijed definiranim i prihvaćenim načinima, postupcima i elementima, a njegove su sastavnice praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje.

Praćenje je sustavno uočavanje i bilježenje zapažanja o postignutoj razini kompetencija i postavljenim zadacima definiranim nacionalnim i predmetnim kurikulumom, nastavnim planom i programom te strukovnim i školskim kurikulumom.

Provjeravanje podrazumijeva procjenu postignute razine kompetencija u nastavnome predmetu ili području i drugim oblicima rada u školi tijekom školske godine.

Ocjenjivanje je pridavanje brojčane ili opisne vrijednosti rezultatima praćenja i provjeravanja učenikova rada prema sastavnicama ocjenjivanja svakog nastavnog predmeta.

Naravno, pretpostavljamo da su nacionalnim predmetnim školskim kurikulumom definirane očekivane razine kompetencija, znanja, vještina, sposobnosti, samostalnosti i odgovornosti prema radu.

Zadaća je nastavnika da, pridržavajući se definiranih očekivanih razina, uspostavi sustav vrednovanja svojih učenika. Vrednovanje nije jednako ocjenjivanju.

Ocjena u školi nije samo mjerilo dostignutih znanja i vještina.

PRIMJER 1.

U jednom razrednom odjelu učenici pažljivo prate nastavu i izvršavaju zadatke. Nastavnik utvrđuje da zbog predznanja ne mogu postići najviše rezultate u znanju. Nastavnik sustav vrednovanja prilagođava skupini. Ocjene učenika prilagođene su tom sustavu vrednovanja i dio učenika dobiva najviše ocjene kao mjerilo njihova znanja u relativnom odnosu sa skupinom. – PROBLEM

PRIMJER 2.

Jedan učenik u razrednom odjelu svojim ponašanjem izrazito odskaka od ostalih. Na provjerama znanja postavljamo mu teža pitanja kako bismo ga uvjerali da svoje ponašanje treba uskladiti s ostatkom grupe te on dobiva slabiju ocjenu. – POGREŠNO

PRIMJER 3.

Jedan učenik u razrednom odjelu na testovima objektivnog tipa postiže slabiji rezultat, ali svojim socijalnim vještinama utječe na druge učenike i nastavnika kako bi mu usmenim pitanjima omogućio dobivanje bolje ocjene. – POGREŠNO

PRIMJER 4.

Istraživanje provedeno u SAD-u pokazalo je da na ocjenu učenika kojeg se usmeno ispituje bitno utječe fizički izgled i ponašanje, i to za jednu do dvije ocjene na ljestvici ocjena od 1 do 5. – POGREŠNO

Navedeni primjeri vode do zaključka da sustav vrednovanja nije jednostavan i da ga treba pokušati što više objektivizirati.

Ocjena učenika ne smije biti rezultat ponašanja, socijalnih vještina ili utjecaja na ocjenjivača.

Kako to postići? Razdvojimo sustav praćenja rada učenika od ocjenjivanja u najvećoj mogućoj mjeri.

Praćenje rada učenika

Učenik i skupina učenika imat će bolji rezultat na kraju nekog ciklusa ako se tijekom podučavanja poštuju neka jednostavna pravila.

Osobito negativne ocjene demotivirajuće su posebno za učenike slabijih mogućnosti ostvarivanja zadanih ciljeva.

Umjesto ocjenjivanja svakog uratka, zadatka, testa i odgovora uvedimo ovaj pristup:

- A.** Zadajemo učeniku ili skupini da opiše kako je zadatak obavljen, kako je test riješen. Učeniku ili skupini dajemo mogućnost samoprocjene, a mi nudimo jednostavnu ljestvicu prema kojoj treba obaviti tu procjenu, a koja je ujedno i ljestvica koju sami koristimo za ocjenjivanje u drugim situacijama. Osim povećanja samopouzdanja učenika, možemo otkriti i što je razlog neusvajanja nekog znanja, vještine ili odgovornosti jer se izriču razlozi zbog kojih nešto nije dobro riješeno ili obavljeno. To može utjecati na način našeg podučavanja u budućnosti.
- B.** Za svaki uradak ili zadatak učeniku ili skupini umjesto ocjene dajemo povratnu informaciju kojom pohvaljujemo ono što je dobro učinjeno, način i uloženi trud te navodimo što bi trebalo učiniti da se ciljevi zadatka ostvare u cijelosti i kako to učiniti.

Model davanja povratnih informacija učenicima može biti:

- A.** Pozitivan komentar o ispunjenju onog dijela zadatka koji je uspješno ostvaren – javno.
- B.** Pozitivan komentar o napretku u ostvarenju zadatka u odnosu na prethodni uradak – javno. Informacija da napredak nije ostvaren – osobno.
- C.** Pozitivan komentar o osobnom napretku u pristupu rješavanju zadatku (zalaganje, odgovornost), a ako napredak nije postignut, ta se informacija učeniku daje osobno.
- D.** Način na koji se može postići bolji rezultat – javno.
- E.** Koristiti formulu: pohvala, konstruktivna kritika (kako nešto bolje napraviti), pohvala.

Na ovaj način izbjegavamo model u kojemu ocjenom bilježimo svaki napredak ili loše društveno ponašanje i stavove, a učeniku ili skupini koja uči omogućavamo da pod našom kontrolom dosegne maksimum u skladu sa svojim mogućnostima.

Jedno je istraživanje (Blake, 1988.) pokazalo sljedeće:

Učenici koji su nakon svakog zadatka dobivali samo povratnu informaciju pokazali su značajan napredak na putu prema ostvarenju cilja.

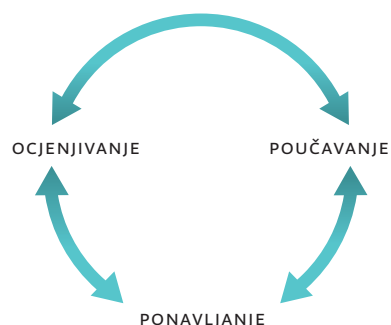
Učenicima koji su dobivali samo ocjenu motivacija je dijelom pala i na kraju su postigli znatno slabiji rezultat.

Učenici koji su dobivali i povratnu informaciju i ocjenu napredovali su brže, ali su postizali slabiji rezultat, osobito na zadacima kojima se provjerava cjelovito znanje ili vještina koja je trebala biti stečena.

Zanimljivo je da se interes učenika slabijih sposobnosti nije promijenio davanjem ocjene, dok su oni najviših sposobnosti visok interes zadržali neovisno o ocjeni.

Ocjena ne potiče učenje, ali je kao sredstvo mjerenja postignutog znanja ili vještine neophodna kao mjera usporedivosti na kraju jednog ciklusa poučavanja te kao mjera kojom i nastavnik i učenik kreću u novi ciklus. Učenik i roditelj tako dobivaju objektivnu informaciju o mogućnostima nastavka školovanja i potrebi za dodatnim ili dopunskim radom.

Naš obrazovni model, kao i mnogi drugi, izgleda ovako:

U tom modelu najgore prolazi ocjenjivanje koje se ne podučava dovoljno ni u visokom obrazovanju ni u sklopu trajnog osposobljavanja nastavnika. Ocjenjivanje se smatra vještinom koju nastavnici posjeduju samu po sebi jer smo svi prošli godine školovanja u kojima smo sami ocjenjivani te tako stekli obrasce koje zatim primjenjujemo u vlastitom radu.

Ovim se modelom ocjenjuje ono što je učenik mogao učiniti i samo konstatira da određeni dio sadržaja nije sposoban učiniti ili naučiti. Znanje učenika neće se povećati mjerenjem količine znanja koju učenik posjeduje.

Ocjena kao jednostavna mjera od 1 (nedovoljan) ili 2 (dovoljan) do 5 (izvrstan) mehanizam je kojim se mjeri razina stečenog znanja i vještine prema određenom standardu, ali ne daje povratnu informaciju o tome što treba učiniti da se postigne više, osim vrlo općenita zaključka: više raditi.

U modelu u kojem ocjenjivanje zamijenimo davanjem povratne informacije nagradujemo ono što učenik zna i može, učenika usmjeravamo da se pripremi naučiti i ovladati vještinom ili ga navodimo da unaprijedi tehnike rada za ono što ne zna ili ne može.

Opći je stav nastavnika da u Hrvatskoj postoji inflacija ocjena, da su ocjene učenika

više od znanja koje od učenika očekuju nastavnici koji ih započinju poučavati u sljedećem obrazovnom ciklusu. To se jednako odnosi na razrednu nastavu, osnovnu školu ili završetak srednjoškolskog obrazovanja. Istovremeno se izražava nezadovoljstvo niskim pragovima rješivosti testova na državnim ispitima na kraju školovanja.

Ocjena u školi danas nije mjerilo znanja učenika kojim se mjeri koliko je obrazovnih ishoda i na kojoj razini usvojeno, već je agregat ocjena kojima su se mjerili aktivnost, napredak i znanje, prema ljestvicama koje nastavnik definira sukladno grupi kojoj predaje. Zbog definicije tradicionalne ljestvice prema kojoj učenik za prolaznu ocjenu na svakom testu mora ostvariti najmanje 50% točnih odgovora, nastavnik ispitivanje piše i priprema tako da većina učenika može riješiti više od 50% ispita.

Državni ispit (npr. državna matura) ima drugačiju ljestvicu. Polazeći od pretpostavke da se svi opisani ishodi moraju provjeriti i da ne postoji spoznaja o pristupnicima kojima bi se ispit mogao prilagoditi, ispit se osmišljava tako da opisuje ono najbolje, pa tako i učenje, odnosno normalnu distribuciju; tako očekujemo da ima učenika koji će riješiti manje od 25% ispita, što je nedovoljno, kao i učenika koji će riješiti više od 75% ispita, što znači ocjene vrlo dobar i izvrstan, a između toga su rezultati koje obično ocjenjujemo s ocjenama dovoljan i dobar.

Recimo nešto o teorijama ocjenjivanja koje nam pomažu da bolje ocijenimo svoje učenike. Ocjenjivanje se može zasnivati na različitim pretpostavkama pa tako razlikujemo:

Normativno ocjenjivanje

- ocjenjujemo znanje učenika uspoređujući ga sa znanjem učenika u skupini;
- ocjene su ravnomjerno raspoređene;
- vezano je uz sadržaj;
- potiče natjecanje;
- ne pomaže učeniku savladati ono što ne zna.

Kriterijalno ocjenjivanje

- uspoređuje postignuća učenika prema definiranim kriterijima;
- među ocjenama ima puno slabih i puno vrlo visokih;
- potiče suradnju učenika;
- povezano je s obrazovnim ishodima;
- jasno daje povratnu informaciju o tome što se zna a što bi trebalo bolje naučiti.

To nije sve, jer prilikom ocjenjivanja ne smijemo zaboraviti na valjanost. Pod terminom valjanost podrazumijevamo ocjenjivanje znanja, vještine i sposobnosti, a ne snalažljivosti, upornosti i dopadljivosti.

Razlikujemo sljedeće oblike valjanosti ispitivanja koje završava ocjenom:

Pojavna valjanost

Ono što se ispituje mora biti ono što se poučavalo i nije dovoljno da samo nastavnik zna za povezanost sadržaja i ispitivanja; ona mora biti poznata svim učenicima u razrednom odjelu i učeniku kojeg se ispituje.

Sadržajna valjanost

Ono što se ispituje mora biti isti ishod koji je definiran ciljem poučavanja: dakle, ako se učenika željelo osposobiti za prepoznavanje prometnih znakova, ne smije se ispitivati snalaženje u prometnim situacijama.

Kako na kraju ocjenjivati učenike?

Podijelimo cijeli proces na dva dijela. U prvom dijelu dnevno, tjedno i mjesečno vrednujemo rad učenika, njegove uratke, odgovornost i savjesnost u radu te njegove usmene odgovore, a u drugom dijelu u redovitim intervalima ocjenjujemo učenika i dajemo mu brojčanu ocjenu kao mjerilo njegova znanja i usvojenosti neke vještine, odnosno mjerilo razine usvojenosti obrazovnog ishoda koji ispitujuemo.

Ocjena mora biti mjera znanja ili usvojene vještine i ne smije imati drugih uloga! Kako bi ocjenjivanje i vrednovanje bilo moguće, važno je da svi učenici budu upoznati s jednostavnim pravilima:

- A.** Ocjenjivanje i vrednovanje služi unaprjeđenju uspjeha učenika;
- B.** Kriteriji po kojima se ocjenjuje moraju biti poznati učenicima;
- C.** Kriteriji moraju opisivati što se mora znati ili moći učiniti za dobivanje određene ocjene;
- D.** Za svaki rad koji se ocjenjuje ili vrednuje učeniku se mora dati detaljna povratna informacija ponajprije o onome što je dobro napravljeno, zatim o tome kakav je napredak, i konačno o tome što je pogrešno učinjeno;
- E.** Povratna informacija mora biti u konzistentnom obliku i usporediva za učenika kako bi mogao pratiti svoj napredak;
- F.** Povratna informacija i ocjena moraju uslijediti nakon provedenog vrednovanja ili ispitivanja u najkraćem mogućem roku.

Vrednovanje rada učenika proces je koji provodimo svaki dan, a služi poticanju trajnog praćenja napredovanja svakog pojedinačnog učenika kojeg povratnom informacijom potičemo na daljnji rad i usmjeravamo prema cilju, dok istovremeno gradimo sustav u kojem učenik samovrednovanjem preuzima odgovornost za svoj uspjeh.

Ocjenjivanje je postupak kojim u pravilnim vremenskim razmacima uspostavljamo mjerni sustav na temelju kojega svoje učenike razvrstavamo prema razini ostvarenja cilja.

Kako bi proces bio transparentan, odmah na početku moramo utvrditi:

- A.** Što su definirani ciljevi onoga za što se učenik osposobljava?
- B.** Koje su moguće razine usvojenosti cilja: minimalna, očekivana, iznad očekivanja, i što dostizanje koje od razina znači za daljnje napredovanje tijekom školovanja ili rada?
- C.** Koji su kriteriji po kojima će se ocjenjivati dostizanje neke razine usvojenosti cilja – ako je moguće u obliku jednostavne tablice:

Opis cilja	Razina	Opis kriterija
Znati upravljati strojem	Minimalna razina	Može pokrenuti i zaustaviti stroj uz voditelja.
	Očekivana razina	Upravlja strojem uz voditelja.
	Iznad očekivanja	Samostalno upravlja strojem.

Cilj je ovoga teksta potaknuti vas da ocjenu koristite samo kao mjeru znanja. To možete postići ako unaprijed definirate očekivanja za pojedine ocjene. Izrazite ta očekivanja u obliku jednostavnih glagola koji opisuju što vaši učenici moraju moći učiniti ili znati. Predvidite tri razine: što je minimalno (za ocjenu 'dovoljan'), što je očekivano (za ocjenu 'dobar' i 'vrlo dobar') i što je iznad očekivanog (za ocjenu 'odličan'). Organizirajte te podatke u tablicu i podijelite je učenicima na početku godine.

U svakodnevnom radu koristite isti model, ali bez ocjena. Dajte učenicima da vrednuju svoj rad, ali i rad svojih kolega. Potičite ih na samovrednovanje i prepoznavanje onoga što nisu naučili, kao i na iskazivanje razloga svog uspjeha – čime će uputiti svoje kolege, odnosno neuspjeha – čime ćete možda saznati što vi možete učiniti da se ostvari cilj. Napredak nagrađujte pozitivnom povratnom informacijom – javno pohvaljujte, ali za to ne koristite ocjenu. Upozoravajte na nezadovoljavajuće ostvarenje ciljeva ili napredak – dajte konstruktivnu kritiku, ali ne kažnjavajte ocjenom. Ocjena mora ostati samo mjera znanja u definiranim redovitim intervalima prema istim kriterijima za sve.

Goran Sirovatka

Sadržaj

POGLAVLJE 1. Što je zaista važno u odnosu nastavnika i učenika IVANA ILIĆ	str. 2
POGLAVLJE 2. Odlike dobrog i uspješnog nastavnika DIJANA VICAN	str. 20
POGLAVLJE 3. Generacijske razlike i kako ih premostiti JELENA LETICA	str. 36
POGLAVLJE 4. Značajke učinkovitog nastavnog procesa IRENA IŠTVANIĆ	str. 46
POGLAVLJE 5. Ocjena i ocjenjivanje GORAN SIROVATKA	str. 54

Literatura

- Barbara Bray **My eCoach 'Teaching Gen Yers'**
<http://barbarabray.my-ecoach.com>
- Susan Eisner **Teaching Generation – Three Initiatives**
Journal of College and Teaching Learning, 2004
- William Strauss and Neil Howe **Millennial Rising: The Next Great Generation**
A Vintage Original, September 2000
- C. M. Charles **Gestire la classe. Teorie della disciplina di classe e applicazioni pratiche, a cura di Mario Comoglio**
Roma, LAS, 2002.
- Mario Comoglio **Insegnare e apprendere con il portfolio**
Milano, Fabbri Editori, 2006.
- T. J. Sergiovanni **Costruire comunità nelle scuole, a cura di Mario Comoglio**
Roma, LAS, 2000.
- T. J. Sergiovanni **Dirigere la scuola, comunità che apprende, a cura di Mario Comoglio**
Roma, LAS, 2002.
- I. Turković **Nastava strukovno – teorijskih predmeta u srednjim školama**
Informator, Zagreb, 1997.
- 2. International Comparative Analysis of Learning and Teaching (ICALT).**
- Daniel Chabot i Michel Chabot **Emocionalna pedagogija. Osjećati kako bi se učilo – Kako uključiti emocionalnu inteligenciju u vaše poučavanje**
Zagreb: Educa, 2005.
- Eric Jensen **Poučavanje s mozgom na umu**
Zagreb: Educa, 2005.
- Boris Jokić i Zrinka Rister Dedić **U sjeni – privatne instrukcije u obrazovanju Hrvatske**
Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 2007.
- Heinz Klippert **Kako uspješno učiti u timu. Zbirka praktičnih primjera**
Zagreb: Educa, 2001.
- Radovan Fuchs, Dijana Vican, Ivan Milanović Litre (urednici) **Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje**
Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
- Jacqui Turnbull **9 Habits of Higly Effective Teachers. A Practical Guide to Empowerment**
Continuum International Publishing Group, 2007.
- Michael Winterhoff **Zašto nam djeca postaju nasilnici – Vratimo djeci njihovo djetinjstvo**
Zagreb: Znanje, 2010.

NAKLADNIK

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih
u suradnji s British Councilom

ZA NAKLADNIKA

Ivan Šutalo, ravnatelj

AUTORI

Ivana Ilić
Irena Ištvančić
Jelena Letica
Goran Sirovatka
Dijana Vican

VODITELJICA PROJEKTA

Maja Mandekić, British Council

LEKTURA

Morana Zibar

KOREKTURA

Mirna Furdek

IDEJNO RJEŠENJE I GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Srđana Modrinić

TISAK

Printera Grupa d.o.o.

NAKLADA

1000

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u
Zagrebu pod brojem 805915

ISBN 978-953-55704-6-2

Zagreb, svibanj 2012.

